

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1905.

Andra Kammaren.

N:o 60.

Måndagen den 15 maj.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Till afgörande förelåg lagutskottets utlåtande, n:o 69, i anledning af väckt motion om ändring af 10 kap. 13 § strafflagen.

*Om ändring
af 10 kap. 13
§ strafflagen.*

I en inom Andra Kammaren väckt och till lagutskottet hänvisad motion, n:o 128, hade herrar *K. H. Branting, F. W. Thorsson, N. Persson* i Malmö och *V. Larsson* i Västerås föreslagit, att Riksdagen för sin del måtte besluta, att i 10 kap. 13 § af strafflagen, sista punkten, måtte vidtagas den ändring, att straffet för upplopp, därest under detta föröfvats våld å person eller egendom, måtte kunna för i upploppet deltagande, men ej våldet föröfvande person sänkas från nu 2 till 6 års straffarbete till fängelse eller böter.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet hade emellertid fogats reservationer:

af herrar *Zetterstrand, Lindhagen, Segerdahl* och *Jansson* i Edsbäcken, hvilka hemställt, att Riksdagen med anledning af förevarande motion ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till ändring i sista punkten af 10 kap. 13 § strafflagen, i syfte att straffet för i upploppet deltagande, men ej i våldet delaktig person måtte kunna bestämmas väsentligen lägre än enligt berörda lagrumms nuvarande lydelse kunde äga rum; samt

af herr *Trana*, med hvilken herr *Persson* i Borrby instämt och som ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen i anledning af ifrågavarande motion ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla

Om ändring
af 10 kap. 13
§ strafflagen.
(Forts.)

det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, i hvad mån strafflatituden för sådan i upplopp deltagande, å hvilken stadgandet i 10 kap. 13 § sista stycket strafflagen nu vore tillämpligt, måtte kunna vid förekomna synnerligen mildrande omständigheter nedsättas, samt till Riksdagen inkomma med förslag till den lagändring, hvartill utredningen kunde föranleda.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, begärdes ordet af

Herr Zetterstrand, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Sedan Första Kammaren nu antagit utskottets hemställan, kan man ju säga, att Andra Kammarens beslut, huru det än utfaller, skall bli resultatlöst, men därför att det under alla omständigheter blir resultatlöst, kan man icke påstå, att det också skall bli betydelselöst.

Motionärerna hafva här föreslagit en minskning i straffet för ett visst bestämdt brott, och det tillkommer Andra Kammaren att pröfva, huruvida denna af motionärerna förordade minskning är med rättvisa och billighet öfverensstämmande. Vi veta alla, hurusom vårt strafflagssystem är fotadt på latitudsystemet. Detta latitudsystem medgifver en domare i regel, att, då fallet därtill föranleder, döma strängt, men att å andra sidan, om omständigheterna äro sådana, döma mildt. I det nu föreliggande fallet är straffmaximum tillräckligt högt, men straffminimum är icke tillräckligt lågt. Man kan ju föreställa sig, att, då det är fråga om ett upplopp, därvid någon person gör sig skyldig till någon våldsåtgärd, det skall vara alldeles för strängt, att denna omständighet ensam skall medföra, att alla de, som varit i upploppet deltagande, skola kunna dömas till ett straff, hvars minimum är två års straffarbete. Det har också visat sig icke allenast i det fall, hvarom motionen förmäler, utan äfven för öfrigt, att den kungl. nåden måst tagas i anspråk.

Jag vill erinra om hurusom på 1880-talet ett upplopp förekom i Örebro, och hurusom en hel del personer blefvo straffade för delaktighet däri. Nästan alla blefvo dömda till minimum, således till 2 års straffarbete, och ett par, som förgått sig mera, till 3 års straffarbete. Men hvad inträffade? Hela opinionen inom orten reste sig upp mot detta straff, som man ansåg icke vara öfverensstämmande med rättvisa och billighet, och i petitioner, som voro under-tecknade af riksdagsmän, både från land och stad, från hela denna ort, af samtliga ledamöter i domstolen, af stadens och kringliggande bygdens menighet af alla samhällsklasser, påyrkades, att, som detta straff vore alldeles för strängt och lagen icke hade tagit hänsyn till de förmildrande omständigheter, som där förekomme, straffet måtte nedsättas. Och följden blef också, att alla straffen i benådningssväg nedsattes. Man kan ju tycka, att rättvisan kan vara tillgodosedd med att straffen i benådningssväg kunna nedsättas. Men det är icke fullt tillfredsställande för rättsmedvetandet, att det i detta enda fall icke skall kunna vara möjligt för en domare att med stöd af svensk lag fälla en dom, som han anser vara med sitt samvete förenligt, utan att han skall vara tvungen att fälla en

dom, som han ovillkorligen måste anse vara allt för sträng i vissa fall. Och det kan icke vara lämpligt att öfverlämna åt Kungl. Maj:t att i nådeväg pröfva denna fråga, enär det ju är omöjligt för den benådande myndigheten att taga hänsyn till alla speciella förhållanden, som kunna röra det speciella fallet.

*Om ändring
af 10 kap. 13
§ strafflagen.
(Forts.)*

Jag tror således, att vi måste medgifva, att denna paragraf, hvars straffmaximum gärna må sättas högt med anledning af den stora fara, som kan vara för brottet förenad, också bör innefatta straffminimum, som kan vara med rättskänslan tillfredsställande. Nu hafva vi här icke föreslagit någon ändring i straffsatsen, utan endast en begäran, att regeringen måtte framlägga ett förslag till ändring af paragrafen, som kan medgifva ett lägre straffminimum i detta fall, och sålunda bestämma straffsatsen så, att den verkliga rättvisan måtte bli tillgodosedd.

På de skäl, jag anført, får jag således, herr talman, yrka bifall till den vid betänkandet fogade, af mig och mina medreservanter afgifna reservation.

Häruti instämde herrar *Palme* och *K. G. Karlsson* i Göteborg.

Herr Branting: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet egentligen för att i största korthet uttrycka min tacksamhet till de utskottsledamöter från denna kammare, hvilka reserverat sig och därmed visat sig hafva fullt och helt behjärtat innebörden i den af mig och mina medmotionärer framförda motionen.

Jag tror, att en hvar, som tagit opartisk del af de händelser, hvilka gifvit anledning till motionens framkomst, nämligen vissa företeelser i höstas uti Norrköping och de domar, som däraf resulterade, — jag tror, säger jag, att en hvar, som opartiskt följt med denna sak, skall ha märkt, hvilken stark skillnad här föreligger emellan den allmänna rättsuppfattningens kraf och den juridiska rättvisans utslag. Och skulle man i någon mån varit tveksam, hvilken ståndpunkt man borde intaga i denna fråga, synes det, att ett så enastående faktum som att Kungl. Maj:t i nådeväg nedsatt de ådömda straffen till en fjärdedel af det i lagen medgifna straffminimum borde vara en tillräcklig vink, att här föreligger, såsom i motionen framhålles, en föråldrad lagstiftning, hvilken det således bör vara de lagstiftande myndigheterna angeläget att få rättad. Herr Zetterstrand, som själf är representant för Norrköping och närmare känner förhållandena där, särskildt i dess rådstufvurätt, har också påpekat vikten af att man icke ställer så till, att en domare icke kan med godt samvete tillämpa den lag, han har att vid domslutet följa, utan i stället måste känna sitt naturliga rättsmedvetande uppresa sig emot detta tvång att ådöma ett alltför hårdt straff. Det är således en verklig billighets-sak, som här föreligger.

De argument, som af lagutskottet anförts till förmån för dess afslagsyrkande, synas mig verkligen höra till de allra svagaste bland de obotfärdigas förhinder. Det egentliga hufvudargumentet läses på sidan 8 i utskottsutlåtandet; det säges där nämligen följande: »Hvarje

Om ändring
af 10 kap. 13
§ strafflagen.
(Forts.)

deltagare i ett upplopp kan dock i viss mening sägas hafva deltagit i en därunder begången våldshandling, äfven om han icke själf verkställt densamma.»

Det orimliga i ett sådant resonemang ligger i öppen dag, om man tänker sig, huru det vid sådana tillfällen verkligen tillgår. Vi antaga, att en person råkat komma med i en folkmassa. På ena sidan af denna folkmassa kastas en sten mot polisen. På den andra sidan däremot har man ingen aning om hvad som på motsatta hållet försiggår; man bara står och på fredligt sätt resonerar med polisen och kanske dröjer något med att åtskiljas. Detta är väl icke någonting, som bör föranleda en så synnerligen sträng straffpåföljd. Men i alla fall skall dock denne person, som kommit med i folkmassan och icke har en aning om, att på något håll en sten kastats, lika fullt dömas, som om han fullkomligt varit med om denna uppstudsig het mot ordningsmakten! Detta är ett slags satisfactio vicaria, som synes mig i högsta grad orimlig.

Jag ber därför, herr talman, att i korthet få yrka bifall till den af herrar Zetterstrand, Lindhagen m. fl. afgifna reservationen, hvilken till fullo uttrycker den tanke, som af oss motionärer framburits och som synes mig vara af så billig beskaffenhet, att det skulle vara enbart hedrande för Andra Kammaren, för dess känsla af billighet och rättvisa, om den ville såsom en opinionsyttring bifalla densamma.

I detta anförande instämde herrar *Matsson, Larsson* i Västerås, *Nyström, Beckman, Thylander, Starbäck, Hedlund, Byström, Berg* i Stockholm, *Bergström, Thorsson* och *Kvarnzelius*.

Herr Hammarskjöld: Herr talman! Jag kunde hafva inskränkt mig att instämma med herrar Zetterstrand och Branting i deras nyss hållna anföranden, men jag anser saken vara af så stor vikt, att jag icke kan neka mig nöjet att, om också i ytterst korta ordalag, få säga några egna ord i denna sak.

Jag anser det vara rent af upprörande, att ännu i vår tid skall stå kvar ett sådant straff, om hvilket man kan säga, att det icke på något sätt står i rimligt förhållande till brottet — om vi ens i detta fall skola kunna kalla det ett brott. Att det lägsta straffet för ifrågavarande brott skall vara satt så högt, att man i de allra flesta fall ovillkorligen måste vänta, det Konungen skall begagna sin benådningsrätt, för att icke det allmänna rättsmedvetandet skall känna sig alltför kränkt, det tycker jag icke vara vår tid värdigt. Jag vet icke, huru denna fråga utfallit i Första Kammaren. Men därmed må vara huru som helst. Jag ber att få instämma med herr Branting, däruti att det skulle vara Andra Kammaren värdigt att göra ett riktigt enhälligt uttalande till förmån för den af herrar Zetterstrand m. fl. afgifna reservationen.

Med herr Hammarskjöld förenade sig herrar *Jansson* i Djursätra, *Lindgren* i Örebro, *Staaß, Höjer, Moll, von Krusenstjerna, Biesert, Sandin, Hörnstén, Ohlsson* i Halmstad och *Lundgren*.

Öfverläggningen var härmed slutad. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på afslag därå och bifall i stället till den af herr Zetterstrand med flere vid utlåtandet afgifna reservationen; och fann herr talmannen den senare propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Som herr Jönsson i Gammalstorp emellertid begärde votering, blef nu uppsatt, justerad och anslagen en voteringsproposition, så lydande:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 69, bifaller den af herr Zetterstrand med flere vid utlåtandet afgifna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Omröstningen utföll med 102 ja mot 75 nej, hvadan kammaren således fattat beslut i öfverensstämmelse med ja-propositionens innehåll.

§ 2.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget lagutskottets utlåtande, n:o 70, i anledning af väckta motioner dels med förslag till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet m. m., dels om skrifvelse till Kungl. Maj:t med begäran om förslag till lag i syfte att arbetsgifvare- och arbetareorganisationer må förklaras vara juridiska personer m. m.

Förslag till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet m. m.

Lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft tre till utskottet hänvisade motioner, nämligen dels två likalydande motioner, väckta, den ena inom Första Kammaren under n:o 14 af friherre *J. Alströmer m. fl.* och den andra inom Andra Kammaren under n:o 124 af herr *A. H. Hammar-skjöld m. fl.*, dels ock en inom sistnämnda kammare under n:o 127 af herr *E. Räf* väckt motion.

I de båda förstnämnda motionerna hemställdes, att Riksdagen ville besluta att antaga vid motionerna fogade förslag till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet, till lag om ändrad lydelse af 22 kap. 14 § och 23 kap. 4 § strafflagen, till lag om ändrad lydelse af 11 kap. 15 § rättegångsbalken samt till lag om ändrad lydelse af 10 § i kungl. förordningen om tioårig preskription och om årsstämming den 4 mars 1862.

Herr *Räf* hemställde i sin öfvannämnda motion, att Riksdagen måtte anhålla, det Kungl. Maj:t, i hufvudsaklig öfverensstämmelse med i motionen angifna grunder, täcktes utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till lag, som bestämde

Förslag till lag om registrerade föreningar för annan än ekonomisk verksamhet m. m. (Forts.)

a) arbetsgifvare- och arbetareorganisationerna som juridiska personer, och

b) huru förhandlingar skulle föras samt tvister afgöras mellan å ena sidan sådana arbetareorganisationer och å andra sidan arbetsgifvare tillhörande eller icke tillhörande arbetsgifvareorganisationer.

Utskottet hemställde,

a) att herrar J. Alströmers med flere och A. H. Hammarskjölds med flere förevarande motioner icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda; och

b) att herr Räfs motion icke heller måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Efter föredragning af *mom. a)* lämnades på begären ordet till

Herr Hammarskjöld, som anförde: Naturligtvis hade såväl jag som mina medmotionärer helst sett, att utskottet velat tillstyrka vår motion, men å andra sidan kan jag icke förneka, att de skäl, som utskottet anført för uppskof — ty något egentligt afslag kan det ju icke sägas vara — och för att Kungl. Maj:t måtte taga frågan om hand och högsta domstolen måtte hinna afgifva sitt yttrande — att dessa skäl, säger jag, äro ganska tungt vägande, så att det skulle vara mycket oklokt af mig att försöka opponera mig mot dem.

Under sådana förhållanden skall jag afstå från att göra något yrkande.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Härefter föredrogs *mom. b)*; och yttrade därvid

Herr Räf: Äfven jag ber att få uttrycka den förhoppning, att regeringen, då den kommer att på grund af samtliga de förslag, som här blifvit framlagda, taga denna fråga under ompröfning, äfven måtte taga någon hänsyn till hvad jag föreslagit.

Jag har naturligtvis icke något yrkande att göra.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 3.

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.

Därnäst i ordningen förelåg till afgörande konstitutionsutskottets utlåtande n:o 10, i anledning af väckta motioner dels i fråga om landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement, dels ock om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

Uti särskilda inom kamrarna afgifna, till konstitutionsutskottet hänvisade motioner hade förslag väckts dels rörande landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement, dels ock om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart.

I afseende å frågan om sammanslagning af de båda försvarsdepartementen hade i motioner inom Andra Kammaren yrkats:

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

af herr *C. J. Ödman*, i motionen n:o 60, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhölle om utredning af möjligheten och förutsättningarna för en sammanslagning af landt- och sjöförsvarsdepartementen under en gemensam chef;

af herr *G. Tamm*, i motionen n:o 98, att Riksdagen måtte antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 5, 6 och 15 regeringsformen att hvila till vidare grundlagsenlig behandling:

§ 5.

Statsrådet skall bestå af tio ledamöter, bland hvilka — — — — ledamöter af statsrådet.

§ 6.

Af statsrådets ledamöter skola sju vara chefer och föredragande, hvar för sitt departement, nämligen:

ministern för utrikes ärendena för utrikesdepartementet;

en chef för justitiedepartementet;

en för försvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål;

en för civildepartementet;

en för jordbruksdepartementet;

en för finansdepartementet;

en för ecklesiastikdepartementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, departementen emellan, bestämmes af Konungen genom en särskildt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hafva förvaltadt civil beställning.

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egenkap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af chefen för försvarsdepartementet. Honom åligge, vid ansvar, att, då dessa mål — — — — göra det afseende, Honom godt synes; samt

af herr *A. T. Carlheim-Gyllensköld*, i motionen n:o 179, att Riksdagen måtte besluta att till hvilande grundlagsenlig behandling antaga följande förändrade lydelse af regeringsformens §§ 5, 6 och 15, nämligen:

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.

(Forts.)

§ 5.

Statsrådet skall bestå af tio ledamöter, bland hvilka Konungen
— — — — etc. lika med nuvarande lydelse.

§ 6.

Af statsrådets ledamöter skola sju vara chefer och föredragande
för hvar sitt departement, nämligen:
ministern för utrikes ärendena för utrikesdepartementet,
en chef för justitiedepartementet,
en för försvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens
rådgifvare i kommandomål för armén och flottan,
en för civildepartementet o. s. v. lika med nuvarande lydelse.

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egen-
skap af högste befälhafvare till lands och sjöss, omedelbarligen be-
sörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i när-
varo af försvarsdepartementets chef. Honom åligger etc. etc. lika
med nuvarande lydelse.

Beträffande ifrågasatt skrifvelse till Kungl. Maj:t angående in-
rättande af ett nytt departement för handel, industri och sjöfart
hade framställningar gjorts i två lika lydande motioner, nämligen:
motionen inom Första Kammaren n:o 37, af herr *J. Rettig m. fl.*, och
motionen inom Andra Kammaren n:o 225, af herr *C. J. F. Ljung-
gren m. fl.*

I dessa två motioner hemställdes, att Riksdagen i skrifvelse till
Kungl. Maj:t måtte anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета
och för Riksdagen framlägga förslag till inrättandet af ett nytt
statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.

Dessutom hade i en inom Andra Kammaren af herr *M. Dahn*
väckt motion, n:o 157, ofvan omförmälda båda frågor upptagits till
behandling; och hade af denne motionär föreslagits, att Riksdagen
måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla om framläggande af för-
slag till inrättande af ett statsdepartement för handel, sjöfart och
industri samt förslag till sammanslagning af de båda försvarsdeparte-
menten till ett departement.

Utskottet hemställde,

1:o att a) herr Ödmans motion n:o 60,

b) herr Tamms motion n:o 98,

c) herr Carlheim-Gyllenskölds motion n:o 179, och

d) herr Dahns motion n:o 157, i hvad den afsåge samman-
slagning af försvarsdepartementen,

icke måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd; men

2:o) att Riksdagen, i anledning af herr Dahns motion i öfrigt samt herr Rettigs m. fl. motion n:o 37 och herr Ljunggrens m. fl. motion n:o 225, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till inrättande af ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.

*Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)*

Beträffande första punkten hade emellertid reservation afgifvits af herrar af *Callerholm, Elowson, Johnsson* i Bollnäs, *Nydal, Bergström, Darin, Staaff* och *Andersson* i Pettersborg, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa,

att Riksdagen måtte såsom hvilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga följande förslag till ändrad lydelse af §§ 5, 6 och 15 regeringsformen:

§ 5.

Statsrådet skall bestå af tio ledamöter, bland hvilka Konungen utnämne en att vara statsminister och statsrådets främste ledamot. Dessa äga att alla i statsrådet förekommande ärenden öfvervara. Ej må fader och son eller bröder på en gång vara ledamöter af statsrådet.

§ 6.

Af statsrådets ledamöter skola sju vara chefer och föredragande, hvar för sitt departement, nämligen:
 ministern för utrikes ärendena för utrikesdepartementet;
 en chef för justitiedepartementet;
 en för försvarsdepartementet, hvilken tillika vare Konungens rådgifvare i kommandomål;
 en för civildepartementet;
 en för jordbruksdepartementet;
 en för finansdepartementet; samt
 en för ecklesiastikdepartementet.

Den närmare fördelningen af ärendena, departementen emellan, bestämmes af Konungen genom en särskildt utfärdad, offentlig kungjord stadga.

Bland de tre statsråden utan departement böra minst två hafva förvaltad civil beställning.

§ 15.

Kommandomål, hvarmed förstås sådana, som Konungen, i egen- skap af högste befälhafvare öfver krigsmakten till lands och sjöss, omedelbarligen besörjer, må Konungen, då han själf förer riksstyrelsen, afgöra i närvaro af chefen för försvarsdepartementet. Honom åligge — — — Honom godt synes.

Ang. land-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

Utskottets hemställan i *punkten 1:o*) upplästes, hvarefter ordet begärdes af

Herr af Callerholm, som yttrade: Herr talman! Såsom kammaren torde finna, hafva åtta af konstitutionsutskottets ledamöter från denna kammare uti en vid betänkandet vid förevarande punkt fogad reservation hemställt, att Riksdagen ville såsom hvilande antaga ett förslag till ändring af grundlagen i öfverensstämmelse med den af herr Tamm inom denna kammare väckta motion. Då reservanterna vid affattandet af denna reservation allenast åberopat den i ärendet anförda utredningen, men icke funnit anledning att afgifva någon annan motivering för reservationen, än att kammaren borde kvarstå på sin år 1893 intagna ståndpunkt i frågan, ber jag att med några ord få återföra i kammarens minne, hvilken denna ståndpunkt var.

År 1893 väcktes af en ledamot i denna kammare ett förslag till ändring i grundlagen af den innebörd, att båda försvarsdepartementen skulle sammanslås till ett samt ett samfärdselsdepartement upprättas, äfvensom såsom följd häraf om ändring i ordningen för kommandomåls beredning. Ställningen inom utskottet blef ungefär densamma som vid innevarande års riksdag. Förslaget till grundlagsändring i syfte af försvarsdepartementens sammanslagning afstyrktes af utskottet, men däremot beslöts en skrivelse med hemställan om utarbetande af förslag till ett nytt departement. I första punkten, beträffande afstyrkandet af frågan om försvarsdepartementens sammanslagning, uttalades dock afvikande mening af samtliga tio ledamöter ifrån denna kammare, hvilka hemställde, att Riksdagen skulle såsom hvilande antaga ett förslag till försvarsdepartementens sammanslagning, hvilket förslag nära sammanfaller med det af herr Tamm vid denna riksdag väckta. Då ärendet kom till kammaren, förekom icke annat, än att motionären, hvilken tillika var vice ordförande i konstitutionsutskottet, uti ett kort anförande erinrade, att kammaren hade uttalat samma mening, som reservanterna velat göra gällande, redan vid 1874 och 1892 års riksdagar, och hemställde, att kammaren måtte, om icke såsom annat, så dock såsom en kraftig opinionsyttring bifalla förslaget om departementens sammanslagning, och detta blef också kammarens beslut utan votering. Då frågas: hafva sedan dess några ändrade förhållanden inträdt, hvilka kunna gifva kammaren anledning att frånträda sin vid 1893 års riksdag intagna ståndpunkt? De förhållanden, som borde vara af beskaffenhet att inverka på bedömandet af den frågan, äro först det, att i anledning af Riksdagens år 1893 aflåtna skrivelse Kungl. Maj:t ansåg sig, innan den slutliga pröfningen företogs om ett nytt departements inrättande, böra hänskjuta till en kommitté beredandet af frågan, huruvida sammanlagning af försvarsdepartementen kunde och borde äga rum. Denna kommitté förordnades år 1894, och i sitt år 1895 afgifna utlåtande förklarade kommitténs majoritet, att en sådan sammanslagning kunde ske och jämväl under vissa af kommitténs flertal angifna

förutsättningar borde ske. En ledamot af kommitténs majoritet uttalade sig jämväl för ett förslag i hufvudsaklig öfverensstämmelse med den af herr Tamm nu väckta motionen. Vidare ber jag att få erinra därom, att vi sedan år 1893 redan ha fått ett nytt departement; att vid denna riksdag konstitutionsutskottet enhälligt i anledning af väckt motion hemställt om inrättande ännu af ett nytt departement; och slutligen därom, att jämväl till konstitutionsutskottets pröfning vid denna riksdag hänskjutits ännu en motion om inrättandet af ett tredje nytt departement. Naturligtvis blir då, när det ifrågasatts en så stark ökning af departementens antal fråga om huruvida det icke skulle befinnas tänkbart, att någon indragning kunde ske på annat håll, och om icke en sådan anordning först och främst kunde vidtagas i fråga om försvarsdepartementen. Slutligen ha vi också att tänka på 1901 års härordnings genomförande. Denna härordning har i väsentlig mån bidragit till att stärka vårt lands försvar, men denna härordning har också pålagt vårt folk väsentligt ökade bördor i skattehänseende, och äfven den mest hängifna vän af fosterlandets ökade försvar måste, då han ser, huru budgeten stiger i höjden, bli betänksam och fundera på om det icke skulle vara möjligt att finna utvägar, hvarigenom denna höjning kunde i möjligast kraftiga mån begränsas. Helt naturligt är då också, att man tänkt sig, att en sådan möjlighet kunde ligga däri, att en mera enhetlig högsta ledning af försvaret kunde vinnas, hvarigenom utgifterna, som måhända icke behöfde vara så höga som de nuvarande, dock kunde lända försvaret till godo kanske i högre mån än för närvarande är fallet. Detta är emellertid en fråga, som jag nu icke vill vidare ingå på, men så mycket torde jag väl hafva visat, att de förhållanden, hvilka ligga emellan år 1893 och närvarande stund, icke ha gifvit Andra Kammaren anledning att frånträda den ståndpunkt, som kammaren i förevarande fråga intog vid 1893 års riksdag.

I anledning däraf tillåter jag mig, herr talman, att hemställa, det kammaren ville, med afslag å utskottets hemställan, antaga reservationen i förevarande punkt.

Herr vice talmannen, som emellertid öfvertagit ledningen af kammarens förhandlingar, lämnade härupå ordet till

Herr Hjärne: Herr talman! Jag känner mig icke i så hög grad som den föregående talaren bunden af kammarens tidigare beslut i denna fråga. Men äfven om man ställer sig på den ståndpunkten, skulle man väl kunna påstå, att sedan åren 1893 och 1894 åtskilligt har förändrat sig, som kan ha inflytande på bedömandet af denna tvistefråga. Det förhåller sig nämligen så, att sedan dess vårt sjöförsvar i så hög grad blifvit utveckladt, att man väl kan påstå, att omsorgen om detta sjöförsvar kräfver sin man vid Konungens rådsbord. Jag tror icke heller, att det skulle lända till synnerligen stor besparing, i synnerhet om man skulle under den gemensamma försvarsministern anställa ett par generaladjutanter

*Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)*

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

eller hvad man vill kalla dem, som skulle i sin ordning ansvara, den ene speciellt för sjöförsvaret och den andre för landtförsvarsvapnet. Det skulle leda endast därtill, att dessa män, som ju blefve de egentligen sakkunniga, i synnerhet ifall den gemensamma försvarsministern för undvikande af täflan mellan de båda vapnen toges bland de civila. — att, säger jag, båda dessa sakkunniga, hvilka naturligtvis skulle komma att förfäktat hvar sitt intresse, skulle komma att, så att säga, bakom kulisserna förrätta den verksamhet, som blifvit dem anförtrodd. Ingendera af dem skulle vara ansvarig inför Riksdagen, och den gemensamma försvarsministern kunde icke i samma mån som en verkligt sakkunnig försvarsminister åtaga sig detta ansvar. Jag tror icke heller, att anordningen skulle lända till någon större besparing genom sammanslagning af försvarsdepartementen, ty äfven om försvarsministern blefve gemensam, skulle dock en mängd ämbetsmän och inrättningar i öfrigt blifva lika kostsamma som nu. Och dessutom, om också någon besparing kunde göras, tror jag, att vårt fosterland icke är i en så nödställd belägenhet, att vi icke äfven med bevarande af de båda försvarsdepartementen kunna bestå oss med ett eller två ytterligare civila departement.

Det är på dessa grunder och ännu mera på de skäl, som blifvit anförda i utskottets betänkande, som jag för min del, herr talman, tager mig friheten att yrka bifall till utskottets hemställan oförändrad.

Herr Tamm: Herr talman! Den föregående ärade talaren framhöll, att det icke genom en sammanslagning skulle göras några besparingar, och för att bevisa det sade han, att vi icke skulle kunna indraga några ämbetsmannabefattningar eller inrättningar. Är det någon enda af herrarna som trodde, att de åsyftade besparingarna skulle ske genom att draga in en statsråds- och en expeditionschefslön och kanske några andra underordnade tjänstemäns löner? Nej, de möjligheter till besparingar, som 1894 års kommitté först påvisat och som vi motionärer sedermera sökt framhålla, ligga icke däri, utan däri, att en gemensam försvarsminister skulle hafva att först tänka på huru landets skatteförmåga skulle kunna bära de försvarskraf, som skola komma. Det är på hela försvaret vi skola göra besparingar och icke på de ämbetsmän, som ha att förvalta anslagsmedlen.

Det är emellertid två hufvudsak, i afseende på hvilka den föregående ärade talaren refererade till utskottets utlåtande, hvilka anses i främsta rummet försvåra saken. Jag måste med beklagande konstatera, att 1894 års kommitté, på hvars betänkande hela denna fråga hvilat, i sitt betänkande infört de enligt min tanke olyckliga orden, att den ansåg, att dåvarande tidpunkt icke var lämplig, därför att stora omorganisationer förestode. När är det lämpligt att upprätta en gemensam plan för en sak, om icke just när man står i begrepp att omorganisera hela företaget? Hvilken affärsman, hvilken industridkare börjar ett stort företag eller sätter en omorganisation af det samma i gång utan att just därförinnan göra upp denna plan? Motio-

närernas hela tanke har ju varit att underlätta möjligheterna att åstadkomma en gemensam, verkligen väl öfvertänt försvarsplan, som skulle ligga till grund för hela organisationen. Då kan jag icke förstå, att tidpunkten är olämplig, därför att det nu pågår på det ena och det andra försvarsområdet stora omorganisationer. Jag upprepar, att det *just då* är skäl att vidtaga en sådan anordning, som här föreslås.

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

Men den kanske viktigaste och — jag erkänner det — svåraste anmärkningen, som framföres utaf konstitutionsutskottet, är *personfrågan*. Då konstitutionsutskottet där anför de svårigheter, som skulle uppstå för en landtmilitär att förvalta ett ämbete, där äfven sjöförsvaret skulle ingå, eller för en sjömilitär att förvalta ett ämbete, där äfven landförsvaret skulle ingå, eller ännu mera — något för hvilket utskottet synes rysa tillbaka — de svårigheter, som skulle uppkomma, därest en *civil* person skulle kunna upphöjas till denna höga plats, vill jag mot denna anmärkning invända, att jag åtminstone sett den här frågan ur synpunkten af försvarets ordnande i förhållande till landets skatteförmåga. Jag har trott, och tror fortfarande, att det vore lyckligast, att i spetsen för hela vårt försvarsväsende stode en politiker, en man, som stode i kontakt med Riksdagen, som beslutar de skatter, som sedermera skola användas till de stora försvarsbördorna.

Jag ber dessutom få framhålla, att mot dem, som säga, att en landtmilitär icke skulle kunna företräda sjöförsvaret eller vice versa, skulle måhända kunna riktas den anmärkningen, att då skulle icke heller t. ex. en artillerist kunna företräda landförsvaret i dess helhet, ty artilleriet är endast ett specialvapen. Dock äro två mycket framstående landförsvarsministrar utgångna från artilleriet. Artilleriet står lika långt ifrån hufvudvapnet som flottan ifrån det gemensamma försvaret d. v. s. precis lika nära. De äro båda endast leder och mycket nära sammanhängande leder inom detta samma gemensamma försvar.

Då jag således anser, att de egentliga två hufvudskälen, som skulle kunna tala för ett uppskof, nämligen att tidpunkten vore olämplig och att personfrågan vore svår att lösa, icke med bästa vilja i världen kunna tillerkännas vitsord, har jag oakadt utskottets manande ord icke kunnat frångå den åsikt, som i motionen uttalats, utan jag ber — för att icke trötta herrarna — att med hänvisande till hvad uti de fyra i ämnet väckta motionerna är anfördt och med erinran, att Andra Kammaren vid 1893 års Riksdag fattat fullständigt liknande beslut, få yrka afslag på utskottets hemställan och bifall till den vid utskottets betänkande i denna punkt fogade reservationen.

Herr *Ljunggren* instämde häruti.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen af kammarens förhandlingar, yttrade

Herr *Wallenberg*: Herr talman! Att Andra Kammaren år 1893 stod på den ståndpunkt, som utaf två föregående talare här

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

blifvit angifvet, synes icke vara öfverraskande, om man erinrar sig, hvad som antagligen var anledning till denna uppfattning. Då hade kammaren nyss sett 1892 års härordning komma till världen. Som en löpeld gick genom landet, att detta förslag icke var nyttigt. Det mottogs icke med tillfredsställelse vare sig af militärerna eller af representationen. Det var då icke underligt, att man kom på den tanken, att försvarsfrågan borde ses mera i sin helhet, och att därtill hörande angelägenheter borde behandlas mera i stort. Det var just samma mening, som framfördes af herr *Hedlund* senior i en reservation till ett kommittébetänkande af år 1882. Han påpekar i denna, hurusom det egentligen var alldeles oriktigt, att den kommitté, som då hade fått uppdrag att yttra sig angående landets försvar, hade delat sig i två kommittéer, därvid den ena ensidigt upptog frågorna om landförsvaret och den andra lika ensidigt upptog frågorna om sjöförsvaret.

Under sådana förhållanden ligger den tanken nära till hands, som af de fyra motionärerna blifvit framförd, nämligen att de båda försvarsdepartementen lämpligen kunde sammanslås till ett, just för att ernå den enhetlighet, som man vid angifna tillfällen funnit vara bristande. Och det kan ju hända, att vi ännu i dag skulle kunnat stå på samma ståndpunkt, för så vidt icke under tiden sådana omständigheter hade inträffat, som göra, att man borde anse sig nu kunna se klarare i saken än då. De förhållanden, som jag därvid åsyftar, äro de utredningar, som angående dessa angelägenheter blifvit företagna i andra länder.

I ett annat sammanhang har jag nyligen inför kammaren påpekat det allvarliga arbete, som företogs i England såsom en följd af boerkriget. Då jag nu ytterligare kommer att referera några omständigheter, som tilldragit sig i just detta samma England, hoppas jag, att därmed icke allt för mycket trötta kammaren.

När man, lyckligt nog, icke varit i tillfälle inom vårt land kunna skaffa sig praktisk erfarenhet angående försvarets effektivitet, är det ju en gifven följd, att det bör vara till nytta att gå till *andra* länder och se hvad där blifvit uträttadt. Jag tillåter mig då också erinra om att det torde vara klokt och praktiskt att söka vinna upplysningar om dessa saker i England, enär de debatter, som där föras, äro fullständigt offentliga. Allt, som rör rikets försvar, allt, som rör sambandet mellan försvaret och budgeten, dryftas i de noggrannaste detaljer inför parlamentet. Så är icke förhållandet i Frankrike eller Tyskland. I Tyskland bestämmer kejsaren angående dessa angelägenheter. I Frankrike hållas försvarsangelägenheterna synnerligen hemliga.

Hvad jag då har att anföra ifrån England är, att man år 1890 — således ungefär vid samma tid, som förut citerade uttalanden här gjordes — också hade funnit anledning att spörja, huruvida icke bättre enhetlighet inom försvaret skulle kunna åstadkommas. Detta arbete uppdrogs åt den så kallade *Hartington*-kommissionen. Kommissionen afgaf sitt utlåtande år 1891. Den hade haft i uppdrag att yttra sig om, huruvida icke försvarets samtliga angelägenheter

skulle kunna läggas i *en* försvarsministers händer. *Kommissionen afstyrkte ett dylikt förslag.* Ifrån kommissionens yttrande funnos tvenne afvikande meningar, af hvilka den ena framställdes af lord *Randolph Churchill*, den kände engelske parlamentarikern, som liksom utskotts-reservanterna hade kommit fram med den idé, att man borde öfverlämna försvarets angelägenheter åt *en* militär försvarsminister, och att jämte honom skulle finnas tvenne generaladjutanter — således som herrarne se, precis samma förslag, som föresväfvat Andra Kammaren år 1893 och som nu föresväfvat motionärerna. Det andra förslaget gick ut på att försvarets angelägenheter skulle läggas i händerna på *en civil* försvarsminister. Icke heller detta förslag vann kommitténs bifall. Nu är att erinra, att man i England alldeles icke har afböjt detta sistnämnda förslag af den anledningen, att man har någon förskräckelse för en civil person till beklädande af försvarsministerplatsen, såsom här förut har blifvit framhållet. Nej, en sådan fruktan förefinnes icke i England. Bevis därpå är, att för närvarande innehafvas bägge försvarsministerplatserna af personer, som tillhöra det civila ståndet. Den sista utnämningen på detta område var då lord *Cawdor* utseddes till the first lord af the admiralty; krigsministern, Mr Arnold Forster, har icke heller varit militär.

De skäl, som föranledde den Hartingtonska kommissionen att afböja det framställda förslaget, skall jag tillåta mig att framhålla, så att det må finnas i kammarens protokoll, för den händelse frågan skulle återkomma.

Det första skälet var, att man fann dessa rubbningar betänkliga, som inom de olika försvarsgrenarna skulle uppkomma, för den händelse att försvarsdepartementet en tid förestods af en sjöofficer och nästa period af en landtofficer. Den andra betänkligheten bestod däri, att man fann, att om en minister skulle handhafva dessa vidtgående angelägenheter, skulle han bli beklädd med en så utomordentlig makt, att utan tvifvel ministärens makt, såsom stående öfver dessa militära försvarsgrenar, antagligen därvid skulle bli rubbad. En annan olägenhet ansågs bestå däri, att man skulle finna det svårt att fastställa ansvarighet för försvaret, hvilket, redan som det nu är inrättadt, visat sig vara ganska svårt. Den fjärde olägenheten, som framhölls, var den, att då det redan nu visat sig vara svårt för en minister, som skall förestå *en* af försvarsgrenarna, att kunna behärska detaljerna, skulle det, om allt detta lägges i *en* mans hand, bli ytterligare svårt att få en person, som kunde öfvervaka och behärska ett så stort område. Slutligen framhölls, att vid den tiden ingen enda europeisk stat hade vågat sig in på ett dylikt försök.

Nu har erinrats och äfven af utskottet påpekats, att i Europa två länder ha gjort detta försök. Det ena Österrike-Ungern och det andra Norge. Att Österrike-Ungern icke skulle finna betänkligt att göra ett sådant försök, torde icke väcka så stor förvåning, enär sjövapnet där är af helt och hållet underordnad betydelse. Hvad

Ang. landt försvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

Ang. land-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

beträffar Norge, har jag mig bekant, att man funnit denna anordning icke lämplig, icke praktisk.

Det påpekades vidare af den Hartingtonska kommissionen, att man i Förenta staterna gjort ett dylikt experiment, men funnit sig föranlåten att frångå detsamma, och slutligen med ytterst allvarliga ord, att en sådan gemensam minister syntes vara särskildt betänklig, därför att de vittnesbörd, som kommissionen inhämtat särskildt från flottans sida, ådagalade olägenheterna i att vidtaga en sådan anordning. Man var nämligen af den uppfattningen, att om en gemensam minister skulle komma till stånd och ledningen komma i händerna på en landtofficer, hvilket till och med i England ansågs vara antagligt, skulle det hela bli synnerligen betänkligt.

Då redan i England betänkligheter hysas mot att ledningen af de båda försvarsdepartementen skulle komma i händerna på en landtofficer, i detta England, där flottan anses vara det förnämsta försvarsmedlet, huru mycket större farhågor kunna icke vi ha i vårt land, där flottan står i andra rummet hvad budgeten vidkommer?! Allt detta föranledde den Hartingtonska kommissionen att utdöma det framställda förslaget, och sedan dess har intet liknande förslag sett dagen.

Nej, mina herrar, den väg som man har att gå för att få tillbörlig planmässighet och enhetlighet i försvaret är den, som blifvit anvisad och numera genomförd i England, det vill säga att erhålla en vederbörligt utrustad *försvarsberedning*. Den vägen hade redan anvisats af den Hartingtonska kommissionen 1891, hvilket jag ber att få nämna för att påvisa, att detta etablerande af en försvarsberedning icke är så nytt, att man bör tveka att hos oss införa en dylik. Den väg till frågans lösning, som anvisades af den Hartingtonska kommissionen, var emellertid icke den lämpligaste. Beredningen kom emellertid enligt kommissionens anvisning att bestå af endast militärer. Denna anordning befanns mycket snart icke motsvara hvad man väntat. Sedan ha i denna kommission inkommit *politiska* element, ansvariga inför parlamentet, och först därefter har kommissionen börjat kunna göra den nytta, som man förväntat, och vunnit den tilltro från landets sida, som framgår af parlamentets debatt den 11 innevarande maj och om hvilken *Times* innehöll ett referat på icke mindre än 13 spalter. I denna stora debatt är af premierministern Balfour fullständigt beskrifvet, huru denna beredning hade arbetat, hvilka områden den gifvit sig in på och hvilka resultat den ernått. De lämnade meddelandena vunno stort erkännande i underhuset. Oppositionens ledare hade i det hela taget intet att däremot invända; endast förfrågningar kommo fram, huruvida man icke skulle kunna räkna på att få en reduktion af armébudgeten. Men ingen enda erinran kunde framställas mot det sätt, hvarpå beredningen hade funktionerat; och dock är att erinra, att äfven andra förslag, till och med sådana om ett gemensamt försvarsdepartement, haft många och ifriga anhängare under tidigare tillfällen liksom nu hos oss. Men alla dessa måste inför det fallbor-

dade faktum och de resultat, som genom försvarsberedningen ernåtts, låta sina betänkligheter falla.

Under sådana omständigheter skall jag, herr talman, be att få rekommendera, att kammaren ville taga dessa frågor i allvarligt öfvervägande och framför allt söka sätta sig in i, att de förhållanden, som gjorde sig gällande 1893, numera äro väsentligen ändrade. Vi ha lärt mycket nytt sedan dess, och man har litet hvarstades gått igenom allvarliga och omfattande erfarenheter, som alla hänvisa på en annan riktning, en annan anordning för att ernå ett tidsenligt, godt försvar, grundadt på en sundare ekonomi, än den som Andra Kammaren 1893 trodde vara den bästa för att lösa dessa viktiga förslag.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Palme: Jag är förvissad, att kammarens ledamöter liksom jag äro herr Wallenberg mycket tacksamma för den synnerligt intressanta redogörelse, han i dag liksom vid föregående tillfällen har gifvit oss för innehållet af de undersökningar, som blifvit utförda af den så kallade Hartingtonska kommissionen. Säkerligen skulle det hafva intresserat kammaren vid ett annat tillfälle i ännu högre grad än nu i riksdagens sista timme, att få dessa värdefulla upplysningar. För ögonblicket föreställer jag mig, att det har mera intresse för kammaren att få någon kännedom om sådana förhållanden, som kunna vara mera lika de förhållanden, som råda hos oss, och med afseende därpå vill jag som min åsikt uttala, att de engelska förhållandena hafva mycket liten tillämplighet på de svenska. England är ett stort land med ett stort kolonialvälde, ett land, hvilket genom sitt läge och sina traditioner måste upprätthålla herraväldet på hafven. Det landtkrig, som England kan komma att invecklas i, blir mänskligt att se, till allra största delen kolonialkrig. För England ställer sig ordnandet af de militära angelägenheterna därför på ett helt annat sätt än för vårt fattiga land, hvilket måste försöka att nödortfigt hålla fienden från ryggen på oss. Vi måste försöka att för minsta möjliga penningeuppoffring åstadkomma ett så effektivt försvar som möjligt. Vi måste försöka att åt sjöförsvaret, det dyra sjöförsvaret, det i så hög grad nödvändiga sjöförsvaret gifva hvad nödigt är, utan att på något sätt bortse från de kraf, som vårt landtförsvaret ovillkorligen på oss ställer. Litet hvar af kammarens ledamöter ha säkerligen liksom jag under gångna riksdagar sett, hurusom dessa båda grenar af försvaret, sjöförsvaret och landtförsvaret, ha stått, icke som de borde, icke som de båda element, hvilka skulle operera i samdräkt fram mot det gemensamma målet, fosterlandets försvar, utan nästan motarbetat hvarandra, så att, när det gällt sjöförsvarets framgång, har landtförsvaret tegat, och när det gällt landtförsvaret, har sjöförsvarets kraf hållits tillbaka. Jag är i likhet med den föregående talaren fullkomligt på det klara med, att den besparing, man vinner på att draga in ett försvarsdepartement, att minska på en statsrådslön, på en expeditionschefslön och på en del andra tjänstemannalöner, den är utaf försvinnande litet

*Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvares-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)*

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

värde. Den besparingen är mycket obetydlig. Men den stora besparingen, den är, att vi få se alla dessa stora och viktiga, icke minst ur budgetshänsyn viktiga frågor, ur en gemensam synpunkt, den fosterländska synpunkten. Och det är där vi skola göra den stora besparingen.

Det har af den föregående talaren framhållits, att det vore fara, ifall sjöförsvaret kom i händerna på landtförsvaret eller på målsmannen för landtförsvaret. Jag ber att få omnämna att, enligt det — jag tvekar icke att säga det — enstämmiga omdömet från alla äldre sjöofficerare, har icke någonsin sjöförsvarets intressen förts med mera framgång, med mera insikt, än när Broder Abraham Leijonhufvud här i landet var sjöminister. Han var dock icke sjöofficer, utan han var fortifikationsofficer. Ur denna synpunkt, mina herrar, finnes det icke någon som helst anledning, att vi skulle frukta för, att det ena området af vårt försvarsväsen skulle blifva tillgodosedt mera än det andra.

Då så är förhållandet, och då vi allmänt hysa den öfvertygelsen, att framgångsvägen här på detta område är *enhetlighet*, detta så väl ur försvarets synpunkt som ur statsfinansiell synpunkt, anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Carlheim-Gyllensköld: Herr talman, mina herrar! Det är visst ingen tillfällighet, utan det har ofta inträffat förut, att konstitutionsutskottet har vid denna riksdag nästan endast kommit med negationer. Men det skulle dock ha varit önskvärdt, att utskottets verksamhet hade utmynnat i några tillstyrkanden. Konstitutionsutskottet har måhända varit så öfverhopadt med andra, som det tyckt, viktigare angelägenheter, att det icke hunnit med att tillräckligt sätta sig in i den föreliggande frågan.

Jag vill hoppas, att bägge herrar statsråden och cheferna för försvarsdepartementen måtte skriva upp och räkna motionärerna till fördel, att de icke hafva anfört någonting af allt hvad de kunnat anföra om de saker, som äro oegentliga i många stycken, om den omgång, kostnadsökning m. m. som är en följd af ifrågavarande dualism. Det är dock så, att ända sedan 1891 ingen människa har märkt, att landt- och sjöförsvaret har samarbetat; man har märkt de stora schismer, som förekommit; man har märkt konkurrensen om anslag och deras sträfvan, att hvart och ett stå i bästa gunst hos Riksdagen. Allt för de kära pengarnas skull. Men detta har gått ut öfver landet. Landet har att fordra, allt mer och mer, icke endast besparingar, utan äfven enhetlighet i landets försvar, så att det icke blir fortfarande, såsom hittills, sådana schismer, som alljämt kommit till synes.

Det frågades, hvar mannen skall finnas vid Konungens rådsbord, som skulle föra sjöförsvarets talan. Han skulle finnas i den *gemensamma* försvarsministern. Skulle han icke kunna tala om hvad flottan kräfver, så väl som hvad landtarmén kräfver eller fästningarna kräfva? Det vore ganska besynnerligt. Det har förut talats om att ingen besparing skulle uppstå genom departementens

sammanslagning. Ja, denna ligger icke i några tusen kronor, som kunna besparas, genom att det blir ett departement mindre. Besparingen ligger däruti — och det är framför allt af vikt — att det blir *planmässighet*, som landet förgäfvos väntat i årtal, och blir det planmässighet och enhetlighet i åtgörandena, så blir det äfven anseelig besparing på pengar.

Utskottet har nämnt, att det fruktar så mycket för en civil man på denna militära post. Jag vill då erinra herrarne, att det varit en civil krigsminister i Frankrike, Freycinet. Och på den tiden, då han var krigsminister, har det aldrig varit så stor belåtenhet från alla sidor med försvarsförvaltningen. Detta måtte väl ändå betyda något. Och det visar väl ändå, att det icke är så förkastligt med en civil krigsminister, fastän han naturligtvis måste hafva särskilda egenskaper, men den frågan föreligger icke nu.

Nu är alldeles tydligt, att med de exempel, som man kan i många fall påvisa, det behöfves förändringar, och att dessa förändringar måste, förr eller senare, tvinga sig fram. Man har då funnit lämpligt att göra ett försök med *en* försvarsminister i stället för *två*. Det kan ju måhända vara så, att den plan motionärerna tänkt sig icke kan fullt genomföras. Men det kan äfven hända, att det ligger någonting att lägga märke till i den motion, som förut afslagits, nämligen herr Wallenbergs motion. Men om icke frågan kommer fram och blir pröfvad — och den måste prövas af andra än ensidiga fackmän — komma vi att stå och stampa på samma sätt som hittills. De bägge departementen mjölka, det ena såväl som det andra, allt mera pengar ur folkets fickor, men vi få ändå ett lika otillfredsställande försvar framdeles som hittills, om icke en förändrad organisation genomföres.

Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Natt och Dag: Herr talman, mina herrar! Jag vill först vända mig mot ett yttrande, som fälldes af den talare på stockholmsbänken, som hade ordet närmast före mig.

Han sade, att sjöförsvarets intressen, om jag så får uttrycka mig — det är ju dock *hela försvarets* intressen det här gäller — varit bäst tillgodosedda under den tid, som en viss namngifven och ännu lefvande åldrig landtofficer var chef för sjöförvarsdepartementet. Jag får härmed blott framhålla att, enligt den samstämmiga åsikt, som finnes inom flottan, möjligen med ett eller annat sällsynt undantag, har flottan aldrig på ett århundrade stått *lägre*, än den gjorde på 1860- och 70-talen, under hvilken tid denne mans ministertid inföll. Han gjorde visserligen försök att rycka upp flottan, det är sant. Men de fartyg, som byggdes på hans tid, voro endast att betrakta såsom ett rörligt, flytande positionsartilleri, lämpadt för skärgårdens försvar. Vi hade, när han lämnade sin ministerpost, icke ett enda pansradt, sjögående fartyg, icke ett enda fullt modernt stridsfartyg, lämpadt för strid mot dåtidens fartyg. Vare detta sagdt om detta.

Den andra frågan, den stora fråga, som nu föreligger, bör ses

Ang. landt-
försvars- och
sjöförvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

ur två synpunkter, ur försvarets och ur ekonomiens; ur försvarets synpunkt så, att vi för de använda medlen erhålla bästa möjliga valuta. Mina herrar, när vi lägga försvarets ledning uti händerna på en civil försvarsminister, såsom det här är fråga om, kräfer nödvändigheten, att denne får till sitt närmaste biträde två militära personer, en för hären och en för flottan. Vi se, huru i Danmark, där det finnes en civil försvarsminister, denne har erhållit två militära byrådirektörer, en för hären och en för flottan. Dessa två personer skulle — såsom den kommitté, som satt för 10 år sedan för behandling af frågan om sammanslagning af de båda försvarsdepartementen, yttrade — föreslå försvarsministern hvad som borde göras vid de respektive vapnen. Detta vill med andra ord säga, mina herrar, att de förhandlingar, som skulle föregå ett framläggande af förslag inför Riksdagen, skulle afgöras icke inom konungens råds-kammare eller uti statsrådsberedningen, utan uti vederbörande ministers arbetsrum, utan den kontroll, som öfriga statsråds närvaro alltid utöfvar. Jag tror, att Sveriges Riksdag skulle blifva illa betjänt med att icke genom sitt konsstitutionsutskott kunna pröfva de rådslag, som föreginge anslagsäskandena. Man skulle sakna kontroll på dem. Och detta är en sida af saken, som är väl värd att taga i betraktande. Den af generaladjutanterna, som kunde vinna försvarsministerns öra, skulle få det bästa för sig och sitt vapen. Någoting sådant är icke önskligt. Ty generaladjutanterna skulle icke vara konstitutionellt ansvarige inför Riksdagen. Och detta är nödvändigt, att de personer äro, som främst föra ett visst vapens talan.

Ur ekonomiens synpunkt skulle detta icke heller vara fördelaktigt. Ty, om jag besparar en ministerlön och en expeditionschefslön, så får jag i stället två generaladjutantlöner. Besparingen blir således icke stor.

Det har i utskottsbetänkandet anförts exempel från utlandet. Jag har redan nämnt Danmark. Det andra belysande exemplet är Österrike. Där är krigsministern äfven högste man för flottan. Men han har under sig en chef för marinsektionen uti ministeriet, och denne fullgör *alla* de åligganden, som hvila på vår sjöminister, med undantag däraf, att han icke uppträder inför österrikisk-ungerska församlingen. Han är till och med föredragande i kommandomål inför kejsaren.

Jag kan således icke se någon orsak att göra en ändring hvarken med en *militär* eller en *civil* försvarsminister.

Jag får därför yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Bergström: Herr talman, mina herrar! Jag skall icke närmare inlåta mig på den siste ärade talarens konstitutionella funderingar. De få verkligen stå för hans räkning. Jag tror icke, att 1894 års kommitté, till hvilken han hänförde sig, har på något sätt uttalat sig så, att han där kan finna något som helst stöd för den uppfattning, som han vill göra gällande, nämligen, att ur konstitutionell synpunkt, ur riksdagssynpunkt, det efter en sammanslagning af för-

svarsdepartementen skulle blifva mindre väl sörjdt för hvad vi anse viktigt att sörja för, i fråga om regeringsärendens och särskildt militära utgiftsfrågors behandling än hvad det är för närvarande. Och äfven om 1894 års kommitté skulle hafva afgifvit något yttrande eller förslag, som pekar i den riktningen, så återfinner den ärade talaren icke det bittersta däraf i det förslag, som här föreligger ifrån reservanterna inom utskottet, likasom icke heller från motionärerna i denna fråga. Jag torde således för tillfället kunna lämna dessa funderingar i sitt värde.

Det förvånar mig i rätt hög grad, att den siste ärade talaren å andra sidan, oaktadt herr Tamm så nyss har haft ordet här i kammaren och med all nödig skärpa framhållit, att en dylik uppfattning icke kan bero på något annat än ren felsyn, uttalat sig som om det här icke vore några andra ekonomiska synpunkter, som skulle göra sig gällande, än en minskning på ett håll och en ökning på ett annat inom departementen. Det är ju alldeles klart, att hvad man syftar till med hänsyn till det ekonomiska, det ligger på ett långt större gebit; det ligger på sådana områden, där det för närvarande inom krigsstyrelsen till lands och vatten bortadministreras stora summor, hvilket i sin tur gifver anledning därtill, att vi få det ena stora krafvet efter det andra för att fylla i blottorna. Det är på *det* området, man vill söka vinna en förbättring i det ekonomiska på den väg, som här angifves.

En talare på stockholmsbanken, hvilken liksom den siste talaren speciellt företrädde sjövapnet, har här velat gifva en historisk förklaring, hvarför Andra Kammaren i början af 1890-talet ställde sig på den ståndpunkt, som Andra Kammaren då så bestämdt ställde sig på med hänsyn till krafvet på sammanslagning af de båda försvarsdepartementen. Jag skall icke ingå på en närmare skärskådning af den historiken. Men jag vill framhålla, att det är helt naturligt, helt förklarligt, att i nuvarande tid kraf framställas inom folkrepresentationen på ökad enhetlighet och ökad planmässighet i försvarsorganisationen i fredstid. Och hvad syftar man till genom att yrka på en sådan ökad planmässighet, en sådan ökad enhetlighet i fredstid? Jo, naturligtvis syftar man till det ytterligt afsevärda, därest den olyckan en gång skulle hända oss, att vi finge krig, att de olika vapenslagen då skola kunna samverka på bästa möjliga sätt under kriget. Vi ha icke i det afseendet de allra bästa minnen i vår egen krigshistoria, åtminstone ifrån vissa tider. Och säkert är, att med hänsyn därtill, att vid skilda tillfällen i den tid, som vi själfva minnas och varit med om, en fullkomlig villervalla — kan man säga — har varit rådande, när man inom Riksdagen skulle gå till afgörande af de allra viktigaste frågor rörande vårt försvar, en villervalla vid själfva planeringen af hvad som inför oss har framlagts, beroende därpå, att det ena vapenslaget har fått hålla sina kraf tillbaka, därför att det andra velat ha sina fram, — just till följd däraf har det hela icke blifvit afvägdt på bästa sätt. Det är just därför, som vi tyvärr i denna stund och till lång tid icke kunna vara tillförsäkrade, att den ena parten är väl afvägd

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

*Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)*

mot den andra. Det är detta, som man tror, att man skulle kunna bättra på genom att få försvarets högsta ledning lagd i en enda hand.

Nu har till min förvåning herr Wallenberg i sitt anförande här sagt, att vi ha lärt oss att se klarare på saken genom erfarenheterna ifrån England. Ja, för min del tror jag, att han genom det i öfrigt mycket lofvärda företaget att söka hämta förebilder ifrån England har i viss mån förlorat synen på den sak, som nu är i fråga. Han förbiser en hel del synpunkter, som måste vara bestämmande för oss, som måste vara afgörande, när vi skola besluta i en dylik inhemsk fråga. Ett vittnesbörd, att han har sett sig blind, finner jag däri, att han redan nu efter några veckors tid har hunnit förglömma, hvad han själf varit med om att skriva i ett till denna kammare afgifvet utskottsbetänkande, där han åtminstone indirekt har uttalat sig för, att något hinder icke genom de för öfrigt måhända förträffliga planer, som han har framlagt, skulle läggas i vägen för att ställa våra båda försvarsdepartement under en chef.

Konstitutionsutskottet återigen har sett sig blindt på en helt annan sak, den förskräckande möjligheten att få en *civil* försvarsminister, för den händelse att båda departementen sammansloges till ett. Ja, mina herrar, den möjligheten föreligger ju redan nu. Det finnes icke något hinder för Konungen att till chefer för såväl landt- som sjöförsvarsdepartementen välja civila män; våra grundlagar lägga icke något som helst hinder i vägen härför. Herr Wallenberg har själf i sitt anförande pekat på, att detta mönsterland, England, det har i denna stund två civila krigsministrar, en till lands och en till vatten. Och erfarenheten har ju lärt från t. ex. Frankrike, att den måhända förnämsta krigsminister, som där funnits i senare tid, var en civil man, en ingenjör, nämligen krigsministern Freycinet.

Om de herrar, som ställa sig såsom motståndare till reservanternas förslag, resp. motionerna, om dessa herrar ville taga något litet reda på, hvilken uppfattningen numera är inom t. ex. vårt eget lands generalstab, ibland de män där, som ju skola beräknas vara de förnämsta krafterna, de förnämsta framtidskrafterna, när det gäller vårt lands försvar, så skulle de få höra, att desse för ingen del bäfva tillbaka för den framtidsstanken, att landt- och sjöförsvarsdepartementen blifva sammanslagna och ställda under en chef. Tvärtom lär man, ibland dess yngre krafter i hvarje fall, hafva den uppfattningen, att man först därigenom skulle vara tillförsäkrad, att vi åtminstone hade möjlighet att komma fram till något, som kunde betecknas såsom något verkligt godt, när det gäller vårt lands försvar.

En ärad talare här, herr Hjärne, har prisat sig lycklig, därför att han icke vore bunden af kammarens tidigare beslut. Ja, kammaren själf är ju icke heller bunden. Men, mina herrar, nog vore det märkvärdigt, om i denna tid, när man har med skäl fört fram och instämt i så många upprepade framställningar, syftande till en större enhetlighet, en större planmässighet i vårt lands försvar, nog vore det märkvärdigt, om man i denna kammare nu skulle finna

tidpunkten inne att frånfalla den mening, som för ett tiotal år sedan var hela denna kammars. Efter ett utskottsbetänkande, uti hvilket hela Andra Kammarhalfvan hade enat sig om ett förslag om försvarsdepartementens sammanslagning, gick kammaren utan votering till detta beslut. Hela eller åtminstone så godt som hela det på den tiden rådande majoritetspartiet inom denna kammare ställde sig sålunda då på den ståndpunkten. Nog vore det märkvärdigt, säger jag, om man i nuvarande tid, med de erfarenheter, vi gjort, skulle ställa sig på en annan ståndpunkt. Jag tror icke, att Andra Kammarerna kan göra det; i hvarje fall tror jag icke, att den *bör* göra det.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till reservanternas förslag.

Häruti instämde herr *Kvarnzelius*.

Herr Natt och Dag: Herr talman! Jag anser mig skyldig på grund af hvad den siste ärade talaren här nämnde angående mitt yttrande om 1894 års kommitté, att något närmare ingå på hvad denna kommitté verkligen sagt beträffande generaladjutanterna.

Denna kommitté har under rubriken: »förutsättningar för en förening af landt- och sjöförsvarsdepartementen» yttrat följande: Först framhåller den, att det vore svårt att finna *en* militär man, som besatte fackkunskap beträffande såväl landt- som sjöförsvaret. Därefter fortsätter kommittén, att »för det fall, att en icke-militär utsåges till försvarsminister, bristen på fackinsikter hos denna ministär måste blifva ganska stor». För att fylla denna brist föreslår kommitténs majoritet tvenne generaladjutanter. Beträffande dessa hafva tre af de fem reservanterna mycket betecknande uttalat följande: »Skulle således till den gemensamma försvarsministern utses en civil ämbetsman, så lider det föga tvifvel, att äfven i organisationsfrågor och sådana anslagsfrågor, där det gällde att bestämma den relativa vikten af skilda anslagsbehof, generaladjutanterna skulle komma att äga det mesta inflytandet, under det att försvarsministern därför finge bära ansvaret.»

Det är ju precis ord för ord, hvad jag här nyss framhöll. Af kommitténs 7 ledamöter voro 5 reservanter, däribland 3 som hade underskrifvit betänkandet, men reserverat sig mot vissa delar af detsamma.

Då den föregående ärade talaren hänvisade till generalstabens officerare, vill jag här nämna, huru dåvarande chefen för generalstaben, medlem af kommittén, tänkte sig saken ordnad. Han tänkte sig en — eventuellt civil — försvarsminister och en generaladjutant, och den senare *alltid en landtofficer*. Således skulle en sjöofficer icke någonsin kunna komma upp hvarken till posten som minister eller till generaladjutant; det fanns ju ingen sådan för flottan. Vidare ansåg han, att chefen för generalstaben äfven skulle ha bestämmanderätt öfver flottan, och att allenast en *landtofficer* skulle kunna blifva chef för generalstaben. De tre högsta

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening,
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

graderna förbehöll han sålunda åt landtarmén, med det undantag likväl, att han tänkte sig möjligheten af en civil man såsom försvarsminister. Men både högsta stabshöfdingen och högsta generaladjutanten skulle vara från hären. Då frågar jag, när vi se sådana tendenser: vilja herrarne, att den försvarspolitik, som ledd till sådana — jag kan säga — ödesdigra beslut som detta om Boden, hvarom vi talat så mycket i år, skall blifva bestående? Vilja herrarne, att den skall blifva allena rådande för försvaret? Ja, *i så fall* skola vi gå in på den dåvarande chefens för generalstaben af mig omnämnda förslag. Men jag vill icke det, och därför vidhåller jag mitt yrkande.

Herr Wallenberg: Jag skall endast be att få ingå i svaromål på ett par yttranden, som fällts under debatten.

Det ena var af herr Palme, som anförde, att förhållandena i England icke syntes honom jämförliga med förhållandena hos oss. Jag undrar, om han icke i det hänseendet tagit miste. Åtminstone har jag icke kunnat uppfatta sträfvanerna i England på annat sätt, än att de afse behovet af *bättre ekonomi med statens medel och större planmässighet* i afseende på ledningen af försvarsanordningarna. Och är icke detta detsamma, som återljudit här från alla håll under denna debatt och vid föregående tillfällen? Det synes mig således, att förhållandena i England och här äro fullt jämförliga.

Herr Palme framhöll vidare, att general Leijonhufvud var en så utomordentligt bra sjöminister, hvilket också förut blifvit berördt. Jag vill icke här sätta betyg för honom. Men herr Palme glömde, att *då* var han *endast* sjöminister och icke båda försvarsdepartementens chef; och det kan hända, att, om han haft båda departementen, han kommit tillbaka till hvad som varit hans första verksamhetsområde, nämligen det landtmilitära.

En ärad talare antydde, att jag skulle vara rädd för, att en *civil* person skulle komma att bekläda denna post. Det är jag visst icke. Det går bra i England. Det har gått bra i Frankrike under Freycinet, och för närvarande under Bertaut, hvilken har varit borsmäklare. Det synes således att man i andra länder icke finner en *militär* krigsminister oundgänglig; och det är icke heller min mening.

Herr Bergström sade, att jag stirrat mig »blind» på de engelska förhållandena. Det vill jag icke gärna låta stå oemotsagdt.

Han sade också, att jag borde anse mig stå för motionärernas föreliggande förslag, enär det förekommer i det af mig undertecknade utskottsbetänkandets motivering. Det är alldeles riktigt. Men jag vill i trots häraf fritaga mig från att omfatta idén om *en* försvarsminister, och jag tror, att mina utskottskamrater kunna vitsorda — om herr Bergström frågar dem — att jag icke i något afseende gifvit med mig på *den* punkten, att det skulle vara bra att hafva en gemensam chef för de båda försvarsdepartementen. Jag har för öfrigt redan i min motion om inrättande af en försvarsberedning bestämdt uttalat min åsikt i detta hänseende, så att jag tror, att därom icke kan finnas något tvifvelsmål. Skulle emellertid

något sådant ändock föreligga, vill jag härmed högtidligt afgifva den förklaringen, att jag icke anser, att det vore en klok åtgärd att förena de båda försvarsdepartementen under en minister.

Herr Bergström anförde vidare, att han i samtal med generalstabsofficerare erfarit, att de icke skulle hafva något emot en gemensam försvarsminister. Jag undrar emellertid, om han fått samma besked, om han vänt sig till *flottans* stab. Kanhända att upplysningarne då blifvit andra. Jag tror mig veta, att en sådan mening *icke* delas af officerarne vid flottans stab, liksom ock, att man inom sjöofficerskåren icke har den uppfattningen. Sannolikt är emellertid att man tog för gifvet i generalstaben, att det skulle blifva en landtofficer, som skulle hafva dessa angelägenheter om hand. Kanske tänkte man också, att det skulle blifva lättare att sköta försvarsangelägenheterna, om den opposition, som tid efter annan försports — jag vill erinra t. ex. om Boden — därigenom skulle minskas. Jag tror, att ur Riksdagens synpunkt det är godt, att den ömsesidiga kontrollen finnes från de båda försvarsgrenarnes representanter ifråga om de stora hufvuddragen i försvarsanordningarna.

Herr Bergström framhöll vidare, att han trodde, att det icke var möjligt, att Andra Kammaren nu skulle frångå den åsikt, den uttalade 1893. Men det tycker jag icke alls vore att förundra sig öfver, när vi upplefvat så mycket sedan dess. Och jag tror, att Andra Kammaren hyllar den satsen, att man bör lära, så länge man lefver. Under de sista åren hafva vi lärt högst betydligt på dessa områden.

Slutligen skall jag be att få tillägga en passus ur diskussionen i England sistlidne torsdag, refererad i Times för i fredags. Diskussionen gällde den mycket omtalade defence comittee, och den enda verkliga anmärkning, som därvid riktades mot premierministern, var, att man förebrådte honom att icke hafva hittat på denna sak förr. Man förklarade, att det var illa, att han icke förut hittat på idén med en försvarsberedning. Jag tror, att detta uttalande är ett ganska godt stöd för min uppfattning i föreliggande fråga.

Herr Palme: Jag skall icke upptaga kammarens tid med att ytterligare påvisa, hvarför engelska förhållanden icke alls hafva någon tillämpning på de svenska förhållandena. Den, som icke förstår detta, läser icke genom mina ord blifva därom öfvertygad.

Men jag vill erinra herrarna därom, att den fruktan för generaladjutanter inom armén, hvilken uppkom genom åtskilliga beklagliga förhållanden på 1820-, 1830-talen, har alldeles ingen tillämpning på de förhållanden, som eventuellt skulle inträda med den gemensamma försvarsministern. Ett system med en gemensam försvarsminister kan åstadkommas utan någon som helst förbindelse eller likhet med de gamla förhållandena på 1830-talet med generaladjutanter, om hvilka jag är den förste att erkänna, att de voro beklagliga.

Jag tror för öfrigt, att jag står närmare den tid, då general Leijonhufvud var en framstående sjöminister, än ett par af de före-

Ang. landförsvars- och sjöförsvarsdepartementens förening till ett departement m. m.
(Forts.)

Ang. land-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)

gående talarne för att kunna däröfver hafva ett klart omdöme, och jag kan försäkra kammaren, att inom sjöofficerskretsar på den tiden var omdömet så godt som enhälligt, att han var den bästa sjöminister, man då i mannaminne hade haft.

Det var ett olyckligt exempel, som af den föregående talaren anfördes, då han nämnde ordet Boden. Just Bodenfästningens historia synes mig vara bland de mest eklatanta bevisen på nyttan af att hafva en gemensam försvarsminister. Jag vill erinra kammaren därom, att när frågan om Bodenfästningen var underkastad yttrande af myndigheterna, hade chefen för flottans stab ett alldeles särskildt yttrande, som var *emot* Bodenfästningen, och detta yttrande undertrycktes. Utan tvifvel hade sjöförsvarets intressen kommit mera allsidigt till sin rätt, om vi haft en gemensam försvarsminister, hvilken haft till uppgift att tillgodose de bägge områdena af fosterlandets försvar.

Herr vice talmannen, som emellertid ånyo öfvertagit ledningen af förhandlingarna, gaf nu ordet till

Herr Natt och Dag som yttrade: Jag skall icke blifva långvarig, utan blott svara på den siste ärade talarens anmärkningar.

Han sade, att dåtida sjöofficerare ansågo, att vi icke haft bättre sjöminister än då den omdebatterade landofficeren var chef för sjöförsvarsdepartementet. Jag vill häremot erinra om den kända satsen, att samtiden är icke ojäfvig nog för att vara domare öfver en persons handlingar. Det är först senare tider — man kan säga historien, — som därom kan fälla ett opartiskt omdöme.

Vidare yttrade han om chefen för flottans stab, att denne skulle hafva afstyrkt Bodenfästningen. Detta är icke sant. Chefen för flottans stab har *icke* afstyrkt Bodenfästningen, men han har uttalat, att Bodenbefästningen *icke var den angelägnaste* att genast påbörja, utan det var andra befästningar, t. ex. Stockholms fullständiga befästande åt sjösidan, som han ansåg borde gå före Bodenbefästningen.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad, framställde herr vice talmannen i enlighet med de yrkanden, som under öfverläggningen förekommit, proposition dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på afslag därå och bifall i stället till den af herr af Callerholm med flere vid denna punkt afgifna reservationen; och förklarade herr vice talmannen sig anse den sistnämnda propositionen hafva flertalets mening för sig. Herr Wallenberg begärde likväl votering, hvilken ock företogs enligt en nu uppsatt och behörigen justerad omröstningsproposition, så lydande:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å konstitutionsutskottets hemställan i första punkten af utskottets förevarande ut-

låtande n:o 10, bifaller den af herr af Callerholm med flere vid denna punkt afgifna reservationen röstar

*Ang. landt-
försvars- och
sjöförsvars-
departemen-
tens förening
till ett departe-
ment m. m.
(Forts.)*

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 129 ja mot 65 nej; och hade kammaren alltså med afslag å utskottets hemställan bifallit den af herr af Callerholm med flere vid denna punkt afgifna reservationen.

Efter föredragning af *punkten 2:o* yttrade:

Herr Hedlund: Det faller mig icke in att yrka annat än bifall till utskottets föreliggande förslag, liksom jag också vill uttala min tillfredsställelse öfver, att det vunnit utskottets enhälliga understöd. Det är just, efter min uppfattning, i rätt tid, man besluter sig för att inrätta ett departement för handel, industri och sjöfart. För min del tänker jag mig, att det sedan skall blifva möjligt att framkomma med samma sträfvande, som gifvit sig tillkänna i Danmark från handelsklassen därstädes, nämligen att få konsulatväsendet underordnad detta nya departement. Vi kunna svårligen få vårt konsulatväsen upptryckt i tidsenlig riktning, förrän det kommer under en duglig handelsministers ledning. Så länge konsulatväsendet står under utrikesdepartementet, måste de synpunkter, som äro ledande för detsamma, blifva väsentligen annorlunda och mindre riktade på det praktiska.

*Ang. inrättan-
de af ett de-
partement för
handel, indu-
stri och sjöfart.*

Jag har emellertid fått en alldeles särskild anledning att förorda bifall till det föreliggande förslaget i den tystnadens vältalighet, som här om dagen lät sig förnimmas från regeringsbanken just då en sak var före, som på det allra närmaste berör den svenska handeln, industrin och sjöfarten. Det är synnerligen viktigt, att, då svåra och ömtåliga frågor på detta område föreligga till Riksdagens afgörande, sakkunniga och påpassliga råd och upplysningar komma från statsrådsbanken, på det att Riksdagen verkligen må sättas i tillfälle att fatta ett klokt och efter förhållandena väl afvägdt beslut. Den rösten uteblef, då vi här hade före det förslag, hvarpå jag syftar; men jag hoppas att aldrig en sådan tomhet, en sådan lucka skall gifva sig tillkänna, när vi en gång fått en särskild målsman vid Konungens rådsbord för handel, industri och sjöfart.

Herr talman, jag yrkar bifall till utskottets hemställan i nu föredragna punkt.

Vidare anförde:

*Ang. inrättan-
de af ett de-
partement för
handel, indu-
stri och sjöfart.*
(Forts.)

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Meyer: Till att börja med skall jag be att få nämna, att ingen kan mera lifligt än jag intressera sig för framgången af det förslag, som här föreligger till behandling. Jag tror, att ingen af oss här närvarande kan bättre än jag inse behöfvet af att få ett särskildt departement för handel, industri och sjöfart. Nu är det ju hufvudsakligen finansdepartementet, som har att bevaka handelns, industrins och sjöfartens intressen. Men i detta departement är man så upptagen af andra saker, att dessa viktiga intressen ofta nog blifva styfmoderligt behandlade, och det vore olyckligt, om det finge fortfara. Jag önskar därför lifligt att förslaget måtte hafva framgång; och jag betvivlar icke att denna kammare i likhet med den första skall bifalla utskottets hemställan i förevarande punkt.

Det må sedan kanske tillåtas mig att säga några ord, då den föregående talaren riktade en anmärkning emot regeringen, därför att den för några dagar sedan iakttog tystnadens vältalighet i en mycket viktig fråga. Jag har förvissat mig om, att den ärade talaren åsyftade exporttullen på järnmalm. Jag vill då säga, att jag knappast vet, hvad regeringen den gången skulle sagt eller gjort för ett inlägg i denna fråga. Regeringen skulle då knappast hafva kunnat säga annat än det, som då sades från annat håll, nämligen att den ifrågavarande exporttullen skulle på ett ytterst kännbart sätt komma att drabba det bolag, om hvilket äfven de, som yrkade bifall till tullen, förklarade, att det hade gjort landet en stor tjänst, då det på sin tid åt Sverige räddade de lappländska grufvorna, som blifvit erbjudna åt svenska staten, men som staten icke vågade köpa på grund af den risk, som var förenad med affären. Vidare hade regeringen kunnat påvisa, att man genom att pålägga denna tull skulle taga bort ungefär 60 procent af bolagets inkomst. Men detta var ju känt förut; och icke hade det verkat mera, om det blifvit framhållet från regeringsbanken. Vidare skulle regeringen kunnat säga, att denna tull äfven skulle kränka eller beröra utländska intressen, ganska känsliga utländska intressen, samt att det vore att befara, att ett påläggande af denna tull skulle framkalla repressalier. Jag är öfvertygad, att om detta blifvit sagdt från regeringsbanken, ingen skulle fäst sig därvid. Man hade nog slagit bort det och tänkt, att det väl icke vore så farligt med den saken. Något vidare visste regeringen icke då. Men nu vet regeringen mera, liksom vi alla veta mera. Nu veta vi, hvad åtminstone icke jag visste då, att äfven riksbanken kanske kommer att beröras på ett ganska kännbart sätt, och att en katastrof kan inträffa — icke för riksbanken naturligtvis — men för enskilda, hvilket kan blifva kännbart för landet i dess helhet. Detta till följd af de stora lån, som lämnats mot säkerhet af grängsbergsaktier. Regeringen visste, såsom redan nämndt, att en sådan tull skulle väcka ond blod i utlandet; men ingen kunde förutsäga, att det skulle inträffa så snart, att så väl från Tyskland som från Österrike invändningar komma att göras. Man har från Tyskland förklarar, att man där skulle känna sig ytterst illa berörd, om en

sådan tull blefve pålagd, och att detta skulle komma att inverka ofördelaktigt på de tysk-svenska handelsförbindelserna. Vi visste icke då, hvad vi veta i dag, att Österrike anser sig berättigadt att göra anspråk på restitution af den tull, som kommer att drabba ett visst järnmalmsexportbolag, i hvilket österrikiske undersåtar äro intresserade. Icke heller kunde vi då veta, att den tyska stålindustriens representanter skulle hos tyska regeringen göra framställning om höjda tullar på svenska varor såsom repressalier för malmtullen. Alla här visste icke då, att den blifvande handelstraktaten med Tyskland sättes på spel, därest denna tull påläggas, men nu böra väl alla inse, att i sådant fall det kanske icke är möjligt att få en handels-traktat med Tyskland med behandling såsom den mest gynnade nation.

Ang. inrättande af ett departement för handel, industri och sjöfart.
(Forts.)

Herr Branting: Den punkt, som vi för närvarande behandla, lyder: »att Riksdagen, i anledning af herr Dahns motion i öfrigt samt herr Rettigs m. fl. motion n:o 37 och herr Ljunggrens m. fl. motion n:o 225, må i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till inrättande af ett nytt statsdepartement, omfattande handel, industri och sjöfart.» Jag ber endast att få till protokollet uttala min förvåning däröfver, att det vid behandlingen af detta ärende har kunnat riktas en fråga och föras en diskussion angående ett ämne, som alls icke föreligger, hvarvid regeringen fått tillfälle att göra uttalanden, om hvilka jag väl icke säger för mycket, då jag säger, att de äro afsedda att rätt väsentligt inverka på en af morgondagens voteringar. Jag skall för min del icke följa på den vägen, utan ber endast att få yrka bifall till den föreslagna punkten.

Häruti instämde herrar *Lindblad* och *Olsson* i Stockholm.

Herr Nordström i Höglunda: Ja, herr talman, jag måste instämman med herr Branting. Jag tycker, att det är höjden, att en af statsrådets ledamöter på detta sätt tillåter sig att missbruka ordet — det var väl en helt annan fråga det här gällde än malmtullsfrågan, men jag hoppas, att statsrådet nu gjort grängesbergarne en björntjänst.

Chefen för finansdepartementet herr statsrådet Meyer: Det brukar vara vanligt att man får försvara sig, när man blir anfallen.

Herr Branting: Jag har icke riktat någon anmärkning mot den ärade chefen för finansdepartementet, för att han svarade på det *så kallade* anfall, som kom från herr Hedlund, men han kunde möjligt med hänsyn till själfva saken och det föredragna ärendet ha gjort sitt svar — något mindre omfattande.

Härmed var öfverläggningen slutad. Kammaren biföll utskottets hemställan.

§ 4.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.*

Efter det herr talmannen nu återtagit ledningen af kammarens förhandlingar, föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, n:o 11, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående rösträtt för kvinnor vid val till Andra Kammaren.

Uti en inom Andra Kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, n:o 250, hvilken undertecknats af herr *C. Lindhagen med flere*, hade hemställts, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta särskildt utreda frågan om beredandet af rösträtt jämväl åt kvinnor vid val till Riksdagens Andra Kammare samt därefter för Riksdagen framlägga förslag i ämnet.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte föranleda någon Riksdagens åtgärd.

Reservation hade emellertid afgifvits

af herr *K. H. Blomberg*;

af herrar *T. A. Säve, L. Berg, C. L. H. Nyström och C. G. Rydberg*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta särskildt utreda frågan, om och i hvilken utsträckning rösträtt borde beredas jämväl åt kvinnor vid val till Riksdagens Andra Kammare samt därefter för Riksdagen framlägga det förslag i ämnet, hvartill utredningen kunde gifva anledning;

af herrar *af Callerholm, Elowson, Bergström och Staaff*, hvilka hemställde, att Riksdagen i anledning af herr Lindhagens ifrågasvarande motion måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t behagade föranstalta om en allsidig utredning af frågan, om och i hvilken utsträckning rösträtt vid val till Riksdagens Andra Kammare borde beredas jämväl åt kvinnor samt därefter för Riksdagen framlägga resultatet af denna utredning jämte det förslag, hvartill densamma kunde gifva anledning; samt

af herr *Johnsson* i Bollnäs mot utskottets motivering.

Sedan utskottets hemställan blifvit uppläst, yttrade

Herr Lindhagen: Herr talman, mina herrar! Med hänsyn till de förhållanden, hvarunder vi nu arbeta, skall jag icke tillåta mig att på något sätt utveckla de grunder, enligt hvilka jag anser, att

kvinnan bör ha politisk rösträtt i vårt land, och jag tror mig så mycket mindre behöfva göra det, som utskottet, fastän det förmåler sig hysa allvarliga betänkligheter mot en sådan rösträtts införande, icke heller ansett sig behöfva uppräknade de skäl, hvarpå det stöder denna sin uppfattning.

Jag ber endast att få taga fasta på utskottets förklaring, att »utskottet ingalunda kan bestrida, att spørsmålet, huruvida och under hvilka förutsättningar dylik valrätt må dem» — kvinnorna — »tillkomma, är af den vikt, att detsamma förtjänar att noggrant utredas och pröfvas.» Så säger utskottet. Utskottet tillägger visserligen sedan följande: »Utskottet vill härvid endast gentemot motionärernas uppfattning om kvinnans rätt i förevarande afseende såsom sin mening framhålla, att samhällets bästa allena bör vara den bestämmande normen vid bedömandet af frågan om, hvilka samhällsmedlemmar böra tillerkännas politisk rösträtt.»

Men jag ber att gent emot hvad utskottet sålunda sagt få erinra utskottet om, att frågan om kvinnans rätt till politisk rösträtt härflyter ur det gagn, som hon själf och samhället ha af denna rösträtt. Själva rättsfrågan och gagnfrågan äro således icke två fristående frågor, utan de sammanfalla helt och hållet. De särskilda skäl, som i motionen blifvit uppräknade såsom talande för kvinnans politiska rösträtt, sammanfattas också i det slutpåståendet att kvinnan bör ha politisk rösträtt »därför att det är till gagn för kvinnan och till gagn för samhället». Jag kan således icke förstå, hvarför utskottet har gjort denna lilla föga genomtänkta utvikning ifrån ämnet.

Jag vill, som sagdt, taga fasta på utskottets erkännande, att denna fråga är förtjänt af att utredas. Jag kan då icke förstå, hvarför icke utskottet med vidhållande af denna tanke vill unna denna mycket viktiga fråga åtminstone en sådan preliminär behandling, att man kan få en statistisk utredning af densamma, på hvilken man sedan kan bygga sin uppfattning angående den riktning, i hvilken man här bör gå. Utskottet har emellertid sagt, att oaktadt utskottet tycker, att en sådan utredning är på sin plats, vill utskottet i alla fall icke vara med om densamma, och detta på grund däraf, att utskottet har funnit, att tidpunkten därför icke är inne, då krafvet på politisk rösträtt för kvinnor ännu icke skulle vunnit någon lifligare och allmänare anslutning från kvinnornas egen sida.

Häremot kunna en mängd befogade invändningar göras. Men jag vill här blott för det första säga, att om man tager fasta på utskottets uppfattning, att det är gagnet för samhället, som är det bestämmande härvidlag, behöfver ju kvinnan icke ha visat något intresse för saken, ty blott det är gagneligt för samhället, att hon får rösträtt, så bör hon äfven ha sådan. Det är ofta så, att en mängd krafter, som blifva frigjorda från att förut ha varit bundna, då komma att verka till gagn för samhället.

För öfrigt kan man fråga utskottet, huru stort det intresse skall vara, som kvinnan bör visa, för att man skall kunna gå så långt, att man vill vara med om att bereda själfva frågan en utredning.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Det finnes för närvarande i vårt land 38 lokalföreningar af kvinnor, som arbeta för politisk rösträtt. Under 1902 års riksdag satte man i gång med en petition för kvinnans rösträtt, och på 14 dagar fick man i Stockholm närmare 5,000 och i Göteborg nära 2,000 namn på denna petition. Det förtjänar äfven att omnämnas, att af dem, som undertecknat den stora liberala rösträttspetitionen, hvilken åberopas som ett bevis på männens stora intresse för rösträttsfrågan, voro äfven icke mindre än 62,000 kvinnor, och då hela antalet petitionärer uppgick till omkring 360,000, om jag minnes rätt, är det tydligt att kvinnorna äfven på detta sätt visade intresse för rösträtten. Herrarne förstå ju mycket väl, att det icke skulle möta några stora svårigheter att få till stånd en mycket stor petition af kvinnor, som begära politisk rösträtt; det är egentligen endast en kostnadsfråga och en fråga om besvär och uppoffringar från enskilda personers sida. Det lider icke något tvifvel om, att icke en dylik petition med en hel mängd underskrifter skulle kunna åstadkommas, men jag tror, att man på många håll föreställt sig, att saken var så själfklar, att man icke behöfde åsamka sig denna stora kostnad och detta stora arbete i onödan, då ju frågan vore af den vikt, att den i alla fall förtjänade en utredning.

Utskottet anför äfven som skäl för afslag å motionen, att ett upptagande af denna fråga skulle verka försvårande eller fördröjande på den på dagordningen stående frågan om utvidgning af den politiska rösträtten för män. Ja, det vet nog kammaren mycket väl, att frågan om kvinnans politiska rösträtt ännu är så föga uppskattad åtminstone af statsmakterna, att det kanske dröjer ganska länge, innan frågan kan komma fram. Den omröstning, som i dag på förmiddagen ägde rum i Första Kammaren öfver det föreliggande förslaget, visar tydligt, att så är. Utgången i Första Kammaren blef nämligen den, att motionärernas ytterst rimliga och billiga begäran afslogs med 89 röster mot 30. Herrarne kunna nog tänka sig, huru lång tid det skall taga, innan man i Första Kammaren kan få majoritet ens för en utredning af frågan. För öfrigt ligger det ju ytterst helt och hållet i Riksdagens hand att bestämma, huru långt man skall gå i detta afseende och i hvad mån denna fråga skall komma att verka försvårande med afseende å lösningen af männens rösträttsfråga.

Vidare anmärker utskottet, att i de länder, som äro mest närbesläktade med oss, har man ännu icke infört politisk rösträtt för kvinnor. Ja, det skälet kan ju äfven åberopas i dessa länder gent emot hvarje förslag i den vägen, och följderna skulle då blifva den, att kvinnorna aldrig skulle få rösträtt i de skandinaviska länderna. Någon måste göra början, och då kunna ju vi lika gärna göra det som något annat folk. Det bör ju kunna anses som en hederssak att vara ett föregångsfolk, åtminstone på något område.

På grund af hvad jag nu anfört, är det tydligt, att jag icke kan stanna vid utskottets hemställan, utan måste vända mina blickar till reservationerna. Jag finner då, att jag för min del mest sympatiserar med den reservation, som är afgifven af de fyra utskotts-

ledamöter från Första Kammaren. Jag tycker, att det är ett enkelt och värdigt skäl, som de anföra, då de säga, att »de skäl som af statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt i enskilda motioner anförts för rösträttens utsträckning för män vid val till Riksdagens Andra Kammare, synas oss med styrka tala äfven för medgifvande af rösträtt åt kvinnor». Af praktiska skäl bör man ju emellertid söka hålla sig väl med de reservanter, som äro från den kammare, hvilken man själf tillhör, och därför skall jag försöka låta mitt yrkande gå ut på bifall till deras reservation, dock med en viss modifikation af densamma.

Jag kan nämligen icke för min del i allo instämna i hvad reservanterna anført i sin motivering. Jag finner dessutom, att hvad de där framhålla, mera syftar på, hur frågan skall läggas i framtiden, sedan den väl fått den nu ifrågasatta utredningen, och jag fruktar, att om man med reservanterna redan nu inlåter sig på detta ämne, så kommer detta att verka splittrande på våra gemensamma sträfvan den att få denna utredning till stånd. Det är nu ganska svårt att komma till någon enighet om, huru kvinnornas rösträtt framdeles skall vara organiserad. Det är då bättre, att vi för närvarande förena oss om att blott begära en statistisk utredning af denna sak och sedan låta framtiden afgöra, huru man på denna utredning skall uppbygga den kvinnliga rösträtten. Jag skall emellertid icke ingå på de punkter, där jag har en emot reservanterna afvikande mening, utan vill inskränka mig till att framställa det yrkandet, att hela den af reservanterna förebragta motiveringen måtte alldeles utgå.

Det finnes dock ett motiv, som jag tror att reservanterna hålla på och hvilket äfven jag anser med en viss modifikation vara själfklart, och det är hvad de anföra i sista stycket af motiveringen, nämligen: »Under inga omständigheter bör något förslag till medgifvande af rösträtt åt kvinnor främjas förr än den på dagordningen stående rösträttsutvidgningen för män blifvit fullt genomförd och trädt i verket.» Så långt kan jag visserligen icke gå. Det allra bästa vore, enligt min mening, om kvinnornas rösträttsfråga redan nu vore så mogen till lösning, att denna kunde ske på samma gång, som rösträttsfrågan för männen finner sin lösning, och kunde rent af den förra frågans upptagande påskynda lösningen af den senare frågan, så vore däremot ej något att invända. Då man emellertid icke kan antaga, att så är förhållandet, är jag fullkomligt ense med reservanterna så till vida, att kvinnornas rösträttsfråga icke får föras fram på ett sådant sätt, att den gifver anledning till uppskof af rösträttsfrågans lösning i öfrigt.

Jag vill således för min del, att någon särskild motivering icke måtte fastslås, annat än i den mån, att man uttalar, att kvinnans rösträttsfråga icke får ställa sig hindrande i vägen för lösningen af mannens rösträttsfråga. Med en sådan allmän afgränsning kan jag vara med om bifall till det yrkande, som framställts i den af herr af Callerholm m. fl. afgifna reservationen.

Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)

Jag hemställer således, herr talman, att kammaren — utan ingående på någon närmare motivering, men med framhållande af, att under inga omständigheter lösningen af den på dagordningen stående rösträttsvidgningen för män må på något sätt uppehållas af kvinnornas rösträttsfråga, — måtte bifalla den i herr af Callerholms m. fl:s reservation gjorda hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Pettersson* i Södertälje, *Kvarnzelius*, *Johansson* i Oija, *Johansson* i Jönköping, *Persson* i Malmö, *Thylander*, *Thorsson*, *Branting*, *Nyström*, *Wavrinsky* i Stockholm, *Byström*, *Eklund*, *Beckman*, *Persson* i Arboga, *Hörnsten*, *Burman*, *Granlund*, *Andersson* i Baggböle, *Enander*, *Olsson* i Fläsbro, *Nordin*, *Lindgren* i Örebro, *Forsberg*, *Matsson*, *Broström*, *Ericsson* i Ahlberga, *Waurinsky* i Saltsjöbaden, *Sterner*, *Lundgren*, *Larsson* i Säby, *Hellström* och *Ekholm*.

Vidare anförde

Herr Staaff: Herr talman, mina herrar! Jämte trenne andra utskottsledamöter från denna kammare har jag tillåtit mig att afgifva en reservation mot utskottets nu ifrågavarande utlåtande. Det har varit vår afsikt att därmed gifva motionärerna ett handtag vid frambärandet af frågan om en utredning rörande kvinnans rösträtt. Vi reser vanter mena nämligen för vår del, att denna fråga med hänsyn till de skäl och motiv, som leda det allmänna omdömet med afseende å männens rösträtt, icke längre är möjlig att undanskjuta. Ovillkorligen framställer sig det spörsmålet: När vi anse det vara riktigt, att männen till så stor utsträckning erhålla rösträtt, måste det då icke vara klart, att det finnes betydande kategorier af kvinnor, som äga fullt ut så goda förutsättningar för politisk rösträtt som männen? Grundande sig på denna hufvudåskådning ha reservanterna föreslagit en skrivelse om en utredning, och reservanterna ha därvid använt högeligen försiktiga och moderata ordalag, som i sanning icke på något sätt borde kunna göra det omöjligt för dem, hvilka icke äro absolut principiella motståndare till hvarje tanke på kvinnans rösträtt, att gå med på en dylik utredning.

Därjämte ha vi reservanter i motiveringen till vår reservation för vår del gjort några antydningar om huru vi tänka oss vissa saker, vissa synpunkter, som kunna vara af vikt för denna utredning. Nu har emellertid hufvudmotionären anført åtskilliga betänkligheter gentemot reservanternas motivering — och jag hade förut på enskild väg hört, att han och hans medmotionärer hyste sådana betänkligheter — och då må ju dessa antydningar få stå för reservanternas räkning såsom deras personliga åsikt. Riktigt är likväl, såsom hufvudmotionären sade, att en synpunkt kan hvarken jag eller, såsom jag tror, mina medreservanter släppa härvidlag, och det är den synpunkt, som ligger i det uttryckliga uttalandet, att kvinnans rösträttsfråga icke bör på något sätt inmängas i männens,

så att lösningen af de senares rösträttsfråga därigenom blir uppehållen. Då nu hufvudmotionären framställt ett förslag, som uttryckligen insätter en sådan klausul och i öfrigt är lika med den kläm, som vi reservanter föreslagit, finner jag för min del icke någon anledning att yrka bifall till reservationen, utan skall ansluta mig till herr Lindhagens yrkande.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Herr Darin: Herr talman, mina herrar! I betraktande af de, såsom det synes, nära nog öofverkomliga svårigheter, som vid riksdagarne 1902 och 1904 samt innevarande år tett sig för en lösning af frågan om en utvidgad valrätt till Riksdagens Andra Kammare, kan jag icke annat än på det lifligaste beklaga hvarje omständighet, som är ägnad att komplicera denna fråga. Men vid detta förslag om utsträckning af den ifrågavarande valrätten äfven till kvinnan, kan man enligt mitt förmenande med allt skäl tala om en sådan komplikation. Förslaget om en dylik utsträckning af den politiska rösträtten har ganska enträget återkommit under de senare åren, men hvarje gång tillbakavisats af Riksdagen. Nu föreligger det återigen. Jag skall icke upptaga kammarens tid med att ur andra synpunkter än den nu antydda betrakta förslaget i fråga. Jag skall således icke upptaga och här vidare utveckla de skäl, som utskottet i öfrigt anfört för afslag å motionen, och jag skall icke heller i någon mån bemöta hvad hufvudmotionären anfört till förmån för sitt förslag.

Det allra starkaste skäl, som jag kan åberopa, och det enda, som jag i detta sammanhang vill åberopa för det yrkande, som jag tydligtvis kommer att göra på grund af mitt deltagande i frågans behandling inom utskottet, är just ett af de skäl, som af reservanterna från Andra Kammaren blifvit anförda till stöd för det af dem afgifna förslaget. Detta argument, som jag här vill andraga, har redan från annat håll blifvit framfördt och därvid ådragit sig uppmärksamhet, och det är värdt all uppmärksamhet, allra helst från den ståndpunkt, som jag intager i frågan.

Det heter bland annat i andrakammarledamöternas reservation: »Under inga omständigheter bör något förslag» — herrarne torde bemärka, att det står »något förslag» — »till medgifvande af rösträtt åt kvinnor främjas förrän den på dagordningen stående rösträttsutvidgningen för män blifvit fullt genomförd och trädt i verket». Något kraftigare skäl för mitt yrkande om afslag å motionen och bifall till utskottets hemställan kan jag gifvetvis icke finna. Reservanterna ha ju här själfva sagt, att under inga omständigheter något som helst förslag i det nu ifrågavarande syftet bör främjas, förrän frågan om utvidgningen af rösträtten för män blifvit löst och denna utvidgning trädt i verket. Tyvärr är det så, att dessa förutsättningar alldeles icke äro för handen, och jag finner därför det kraftigaste stöd i reservanternas uppfattning härvidlag, då jag, herr talman, yrkar bifall till utskottets hemställan och afslag å den i ämnet väckta motionen.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Herr Olsson i Stockholm: Jag skall be att med några ord få bemöta hvad den siste talaren här anförde. Han åberopade samma skäl, som utskottet anført för sin afstyrkande hemställan, nämligen att en skrifvelse till Kungl. Maj:t skulle kunna på något sätt komplicera eller fördröja den utvidgning af rösträtten för män, som för närvarande står på dagordningen. Mina herrar! Jag kan icke förstå, på hvad sätt en sådan skrifvelse skulle kunna komplicera männens rösträttsfråga.

Här är det ju, såsom talaren själf anmärkte, endast fråga om att få till stånd en utredning om kvinnans rösträttsfråga. Frågan om en utsträckning af rösträtten för män föreligger ju i ett sådant skick, att förslag därom upprepade gånger kommit fram här i Riksdagen. Utredningen i fråga om männens rösträtt är redan utförd, och den kan således icke påverkas af det förslag om rösträtt för kvinnor, som här framkommit. Det steg, som Riksdagen kommer att taga i fråga om rösträtten för män, kan den taga alldeles oberoende af frågan om rösträtt för kvinnor. Men på hvad sätt skall då en sådan skrifvelse som den här ifrågasatta kunna komplicera eller fördröja frågan om rösträtten för män? Den frågan har den siste talaren icke besvarat, och jag tror, att han därvidlag skall blifva svaret skyldig.

Utskottet säger vidare, att enligt utskottets mening tidpunkten icke är inne för vidtagande af åtgärder från Riksdagens sida till den sålunda väckta frågans lösning. Men, mina herrar, detta är ju att gå på sidan om saken. Det föreslås ju icke från reservanternas eller motionärernas sida, att man nu skulle taga något steg till frågans lösning, utan det föreslås endast, att man skall skriva till Kungl. Maj:t och begära utredning, om och i hvilken mån rösträtt skall kunna beredas kvinnor. Det förhåller sig således icke, såsom utskottet säger och den siste ärade talaren yttrade, så, att man här ifrågasatt en lösning, utan man tager ett steg i sänder. Man begär först en utredning. Lösningen kommer sedermera.

Vidare anför utskottet till stöd för sitt afstyrkande, att krafvet på politisk rösträtt för kvinnor ännu icke vunnit någon allmännare eller liffigare anslutning från kvinnornas egen sida och icke uppbäres af någon stadgad mening bland kvinnorna själfva. Jag tror icke, att man kan påstå detta med de fakta för ögonen, som den förste talaren anförde, och jag skulle därtill kunna lägga ytterligare exempel. Om herrarne följt med de senaste stadsfullmäktigeval, som ägt rum här i Stockholm och i åtskilliga andra städer i Sverige, så skola herrarne hafva funnit, att kvinnorna i mycket afsevärd grad deltagit i dessa kommunala val. Ar det icke då ådagalagdt, att kvinnorna hafva stort intresse för allmänna angelägenheter och att detta kan berättiga därtill, att man åtminstone tager i öfvervägande, huruvida intresset äfven sträcker sig till politiska frågor. För min del är jag lifligt öfvertygad om, att kvinnornas deltagande i det politiska arbetet skulle innebära en så stor och värdefull insats i det politiska lifvet, att vi i längden icke kunna undvara denna insats.

Jag skall icke ingå på reservanternas motivering. Den siste ärade talaren åberopade ett af reservanternas motiv. Jag tror icke, att reservanterna tolka sin reservation så, som den siste ärade talaren behagade göra. Jag tror, att reservanterna lika med mig äro lifligt öfvertygade om nödvändigheten af att man får en utredning rörande den kvinnliga rösträtten. Detta var åtminstone den näst siste ärade talarens mening.

Jag har härmed blott velat med några ord bemöta de invändningar, som gjordes af representanten för utskottet, och ber att i öfrigt få ansluta mig till herr Lindhagens yrkande.

Herr Johnsson i Bollnäs: Herr talman! Jag är visst icke någon motståndare mot, att Riksdagen aflåter skrifvelse till Kungl. Maj:t med anhållan om utredning rörande rösträtt för kvinnor. Då utskottet behandlade denna fråga, hade emellertid Riksdagen ännu icke fattat beslut beträffande frågan om rösträtt för män, och för mig ställer sig saken då så, att, om man kombinerade dessa frågor, detta kanske skulle skada båda frågorna, eller att det åtminstone skulle fördröja lösningen af männens rösträttsfråga, hvilken nu så länge stått på dagordningen. Jag hemställer äfven till de herrar, som nu så ifrigt yrka på en skrifvelse, huruvida det kan lända till befördran af lösningen utaf rösträttsfrågan i allmänhet att nu aflåta en skrifvelse angående rösträtt för kvinnor. Då nu alla förslag, som hittills framlagts af Kungl. Maj:t, afslagits af Riksdagen, men som jag antager Kungl. Maj:t ändock kommer att forfarande arbeta på lösningen af männens rösträttsfråga, så ligger det ju nära till hands antaga, att Kungl. Maj:t skall anse sig böra upptaga båda dessa frågor i ett sammanhang, och det synes mig helt naturligt, att, om skrifvelse aflåtes, Kungl. Maj:t borde så göra. Anser Riksdagen, att kvinnorna böra hafva rösträtt, hvarför skola då de båda frågorna behandlas hvar för sig, allra helst som man ju kan säga, att Kungl. Maj:t har tre år på sig för utredning af kvinnornas rösträttsfråga och således mycket lätt kan medhinna att upptaga denna fråga i sammanhang med männens rösträttsfråga? Jag tror emellertid, att, äfven om Kungl. Maj:t så förfar, äfven om utredningen angående kvinnornas rösträtt hinner verkställas så tidigt, att ett förslag i rösträttsfrågan uti hela dess omfattning kan framläggas om tre år, så kommer förvisso detta att försvåra lösningen af rösträttsfrågan.

Det är af dessa skäl, som jag stått tveksam, huruvida jag verkligen skulle ansluta mig till motionärernas förslag, och jag har endast velat, utan att göra något yrkande, hemställa till herrarne, huruvida man genom att nu aflåta en skrifvelse angående rösträtt för kvinnor verkligen skulle befördra rösträttsfrågans lösning i öfrigt.

Herr Zetterstrand: Herr talman! Jag skall endast be att utan vidare få biträda det af herr Lindhagen framställda yrkandet.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)

Herr Nydal: Herr talman! Då jag med utskottets majoritet delar ansvaret för detta betänkande, vill jag icke undandraga mig att så godt jag det förmår, söka taga detsamma i försvar.

Det kunde ju synas, som om den utaf herr af Callerholm med flere afgifna reservationen innehölle, såsom herr Lindhagen yttrade, en ytterst billig begäran och att kammaren därför utan betänkande borde kunna biträda densamma. Men hvad är det egentligen, som åsyftas med det ifrågavarande skrifvelseförslaget? Ja, det står ju i reservationen, att man önskar utredning om åtskilliga saker. Man vill veta, huru mycket intresse för allmänna angelägenheter, som kan finnas hos olika kategorier af kvinnor, samt i hvilken mån det allmänna bästa och kvinnornas egna intressen påkalla kvinnornas upptagande till delaktighet af den politiska valrätten.

För min del tror jag dock icke, att Kungl. Maj:t vet mera om dessa saker, än hvad vi göra, eller att Kungl. Maj:t kan genom några undersökningar i nämnvärd mån öka sin kännedom därom och sålunda lämna Riksdagen någon utredning, som skulle kunna vara af egentlig betydelse för denna frågas slutliga afgörande. Någon skrifvelse kan ju för öfrigt nu icke aflåtas, då Första Kammaren godkänt utskottets hemställan. Ett bifall af Andra Kammaren till herr Lindhagens yrkande skulle således endast blifva en opinionsyttring, eller, om jag så får säga, ett slags reklam för den kvinnliga rösträttsagitationen, och till en sådan reklam vill jag för min del icke medverka. Jag skall öppet erkänna, att jag icke är någon vän af kvinnornas politiska rösträtt. I olikhet med den ärade hufvudmotionären är jag nämligen icke öfvertygad därom, att denna rösträtt skulle vara till gagn vare sig för kvinnorna själfva eller för samhället. Att införa kvinnorna i politiken vore, efter hvad jag tror, liktydigt med att införa politiken i hemmen, och detta vore enligt min mening icke önskligt. Nu menar jag visserligen icke, att hemmen måste blifva sämre, om husmödrarna skulle börja att något mer än hittills intressera sig för politiska frågor och dylika frågor börja att mer än förut dryftas i familjerna. Visst icke, ty om sämre saker kan man resonera och för sämre saker kan man intressera sig än för politik. Men det är dock någon skillnad härvidlag mellan intresse och intresse. *Ett* är att vara en passiv iakttagare af en strid — den må nu föras på det ena eller det andra fältet, med det ena eller andra vapnet — och någonting annat att själf aktivt deltaga i striden. Jag vill icke, att den politiska krigsskådeplatsen skall flyttas in i hemmen. Må man gärna i familjerna och hemmen intressera sig *för* och diskutera politiska frågor. Häre ligger ingenting ondt, snarare tvärtom. Men må den politiska agitationen hållas så vidt möjligt borta från hemmen. Men detta skulle, befarar jag, icke låta sig göra, om kvinnorna finge politisk rösträtt. Helt visst skulle då — för att nu nämna *ett* exempel på följderna af kvinnornas införande i det politiska lifvet — ofta nog inträffa, att mannen och hustrun tillhörde olika partier och att dessa, såsom partier för sed hafva, allt emellanåt, särskildt vid valen, bekämpade hvarandra, och det måhända med stor bitterhet. Skulle det då all-

tid kunna undgås, att makarnas inbördes förhållande och hemmets trefnad toge skada därpå? Jag fruktar, att nöjet att få bära fram en valsedel kunde blifva allt för dyrköpt för kvinnorna, om det skulle ske på bekostnad af hemmets trefnad. Och skulle icke, om kvinnorna indroges i politiken med dess, såsom det synes, oundvikliga strider och intriger, icke äfven deras *kvinnlighet* lida skada? Ja, jag vet, att denna uppfattning anses mycket föråldrad. Men jag är icke riktigt säker på, att den därför också är oriktig. Har kvinnan sin naturligaste verkningskrets i hemmet — och hvem vill bestrida detta? — så vill det väl också tyckas, som om hemmets luft borde vara mera gynnsam för hennes utveckling än det offentliga lifvets luft. Man talar med ett visst förakt om den kvinnliga fjärlstypen, som tycks vara till endast för att behaga mannen. Ja, ej heller jag hyser någon beundran eller respekt för denna kvinnotyp, men jag får säga, att jag icke heller är vidare förtjust i de feminina neutrer, som sakna kvinnans bästa egenskaper utan att hafva lyckats tillägna sig mannens, och af denna typ torde man med tiden få se allt för många exemplar, om kvinnorna dragas in i politiken.

Jag ber också att få säga, att, när man, såsom förespråkarna för den kvinnliga rösträtten göra, med hjälp af brottmålsstatistiken söker ådagalägga kvinnans sedliga öfverlägsenhet öfver mannen — det finnes dock, i förbigående sagdt, moraliska lyten, om hvilka brottmålsstatistiken har föga eller intet att förmåla — så bör man icke förbise, att denna öfverlägsenhet, där den finnes, i icke ringa mån är beroende af det skydd, som kvinnan har i hemmet och det konventionella åskådningssättet, och att, om detta skydd minskades — hvilket tvifvelsutän blefve en följd af kvinnans likställighet med mannen i det offentliga lifvet — kvinnans likställighet med mannen äfven inför brottmålsstatistiken nog komme att blifva större än den för närvarande är.

Dock — de ärade motionärerna hafva ju en helt annan uppfattning. De synas vänta sig idel goda frukter för kvinnans utveckling af hennes deltagande i det offentliga lifvet; hennes medborgareanda skulle därigenom stärkas o. s. v. Behöfver då den svenska kvinnan politisk rösträtt för att uppfostra sina barn till goda och fosterlandsälskande medborgare? Den japanska kvinnan har ej behöft politisk rösträtt för att blifva — det kan väl sägas — ett föredöme för andra länders kvinnor, icke blott i fin och ljuf kvinnlighet, utan ock i fråga om god medborgaranda och själförsakande fosterlandskärlek. Efter allt hvad man har sig bekant om de uteslutande för sina familjer lefvande japanskorna och deras politiskt röstberättigade, i så hög grad emanciperade systrar i Amerika, torde det icke kunna sägas, att den ställning, som kvinnan intager i den stora republiken, visat sig mer gynnsam för utvecklingen af hennes bästa egenskaper, än den ställning hon intager i den »uppgående solens land». Med detta har jag blott velat hafva sagdt, att den politiska rösträtten åtminstone icke synes vara något oundgängligt villkor för att ett lands kvinnor skola känna och tänka och handla såsom goda medborgare och patrioter. Däremot

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)

befarar jag, som sagdt är, att den politiska luften i andra afseenden icke skulle vara så hälsosam för våra kvinnor.

Nu säger man, att kvinnans intressen icke blifva tillbörligt tillgodosedda med mindre hon får öfva inflytande på Riksdagens sammansättning och själf deltaga i lagstiftningen. Jag måste dock säga att, när man i vår tid klagat öfver, att kvinnans intressen icke blifva tillvaratagna af representationen, så tror jag att man icke är fullt rättvis. Kvinnofrågan har hos oss under det sista halfseket tagit ett verkligt jättesteg framåt, och det finnes ingen anledning att förmoda, att den icke också hädanefter skall gå framåt, äfven om kvinnorna fortfarande bli uteslutna från vallokalerna och från Riksdagens kamrar.

Men hänsynen till det allmänna bästa kräfvär, att kvinnan får politisk rösträtt, har det sagts. Kvinnan skulle tillföra representationen en del goda egenskaper och krafter som mannen saknar eller som han i allt fall icke besitter i lika hög grad som hon. Jag skall uppriktigt bekänna, att jag ej är fullt öfvertygad om den saken. Men det vågar jag bestämdt påstå att, om halfva valmanskåren — och det blefve den drygare delen däraf, emedan det finns betydligt flera kvinnor än män i vårt land — komme att utgöras af kvinnor, så skulle valmanskåren såsom helhet betraktad i intelligens, i intresse och själfständighet komma att stå icke obetydligt lägre än en uteslutande af män sammansatt valmanskår; och huru fördelaktigt detta skulle vara för representationen och för det allmänna, lämnar jag därhän.

Det är ju för öfrigt icke nödvändigt, att vara valman eller riksdagsman för att inverka på samhällets utveckling. Lagstiftningen får, åtminstone i ett land med allmän rösträtt, alltid sin prägel af den allmänna opinionen i landet, och man behöfvär icke vara politisk röstberättigad för att inverka på denna opinion. Såsom maka, moder, uppfostrarinna, i hemmet och i skolan, i sällskapslifvet och det offentliga meningsutbytet, i pressen och litteraturen kan kvinnan göra sin insats i danandet af det allmänna tänke- och åskådnings-sätt, hvaraf, i stort sedt, lagstiftningen alltid är ett uttryck. Är det icke nog för hennes — »æresfølelse» att på dessa vägar och under dessa former kunna gagna sina medmänniskor och sitt land? Jag tror, att det är fullt ut lika ärorikt att vara en god och förträfflig mor som att vara en framstående riksdagsman; och den förras verksamhet skänker bestämdt en mer ogrumlad tillfredsställelse än den senares. Behöfvär icke landet lika väl goda hem som goda lagar och institutioner? Hittills har det ansetts såsom människens uppgift att draga försorg om det senare under det man har ansett, att hemmets beskaffenhet förnämligast beror af husmoderns beskaffenhet. Jag tror för min ringa del, att detta är en arbetsfördelning, som naturen själf anvisat och som man gjorde väl i att respektera.

Det är nu icke min mening, att det bör vara kvinnan förment att söka sin verksamhet och utkomst utanför hemmet. Då emellertid de sociala förhållandena tyvärr äro sådana, att så många kvinnor icke bli i tillfälle att ägna sig åt den verksamhet och den uppgift,

som för dem är den naturliga, vore det obarmhärtigt och äfven menligt för samhället att förhindra dessa kvinnor från att försörja sig på ett hederligt sätt och att tjäna sitt land på sätt de bäst kunna. Jag skulle till och med önska, att man toge bort alla hinder, som ännu kvarstå i lagstiftningen för kompetenta och kvalificerade kvinnor att söka och innehafva befattning i statens tjänst. Men det är någonting helt annat att lagstifta så, att man gör det till en *plikt* för kvinnorna — de må vara kvalificerade eller icke, de må själfva önska det eller ej — att deltaga i det offentliga lifvet. Detta vore i min tanke en verklig orättfärdighet, då jag däremot icke kan gå in på, att det ligger en orätt i, att kvinnan saknar politisk rösträtt. Ty, såsom herr Lindhagen riktigt sade, kvinnans rösträttskraf är ett rättfärdighetskraf endast under den förutsättningen, att det sammanfaller med samhällets bästa och hennes egna rättmätiga intressen. Men såsom jag redan har sagt, tviflar jag att så är förhållandet.

Men vi må nu hafva hvilka åsikter som helst i princip angående denna fråga, så tycker jag, att vi alla borde kunna vara ense om, att de svenska kvinnorna *för närvarande* icke äro mogna för politisk rösträtt. Det första villkoret för att folk — det må vara manfolk eller kvinnfolk — skola kunna anses mogna för den politiska rösträtten, är väl det, att de själfva vilja ha den; men detta kan här icke sägas vara fallet. Hela antalet af de kvinnor, som genom att ingå i rösträttsföreningar visat sig önska politisk rösträtt, uppgår knappt till 4,000. Är det någon i kammaren, som icke är fullt viss på, att det i vårt land finnes $2 \times 4,000$ och ännu flera tänkande och förståndiga kvinnor, som ogilla hela denna agitation och mena, att den politiska rösträtten för kvinnan vore, minst sagdt, af tvifvelaktigt värde? Och alla de andra, den stora massan kvinnor? Ja, de stå antingen fullkomligt likgiltiga inför denna rörelse eller ock — skratta de åt alltsammans. Nå, detta bevisar ju icke, att rösträttskvinnorna icke kunna ha rätt i, att kvinnan en gång bör få rösträtt. Men det bevisar i min tanke åtminstone det, att det ännu är för tidigt att för denna rösträttsfråga påkalla någon åtgärd från Riksdagens eller regeringens sida. Nu har man tydligen tänkt sig saken så, att, om frågan bragtes inför Riksdag och regering, skulle detta bidraga till att väcka kvinnan och bringa henne till insikt om frågans stora vikt och betydelse såväl för henne själf som för samhället, d. v. s. man vill, att Riksdagen skall hjälpa till att skapa en opinion i denna fråga. Jag tror dock att, hvad beträffar Riksdagens förhållande till opinionerna i landet, man ej rimligtvis kan begära mer, än att Riksdagen i lagstiftningsarbetet tager nödig hänsyn till *befintliga* opinioner; men man kan väl icke fordra, att Riksdagen skall bidraga till att framkalla en opinion i en viss riktning för att sedan lagstifta i öfverensstämmelse med denna opinion. Det synes mig också, som om Riksdagen hade alldeles nog med den rösträttsfråga, på hvars lösning hundratusentals män sedan många år vänta, för att den icke skall behöfva framagitera en ny rösträttsfråga. Männens rösträttsfråga har måst arbeta sig fram till erkännande,

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)

och jag tror, att det bör kvinnornas rösträttsfråga äfven få göra, om det annars finnes så pass lifskraft i den — något som man väl ännu så länge åtminstone kan vara berättigad att tvifla på. Ty hittilldags har denna rörelse blott varit en öfverklassrörelse utan rötter i samhällets djupare lager. Om vi se efter, hvar dessa kvinnliga rösträttsföreningar finnas, så se vi, att de äro så godt som uteslutande till finnandes i städerna, och jag skulle mycket misstaga mig, om icke äfven föreningarnas medlemmar så godt som uteslutande utgöras af öfverklasskvinnor. Ned till allmogens och arbetarnas kvinnor har denna rörelse icke sträckt sig; och så länge tror jag, som sagdt, att man kan ha rätt att tvifla på rörelsens lifskraft och varaktighet. Jag tror därför att, hvilka åsikter vi för öfrigt än må hafva om kvinnans lämplighet såsom valman och riksdagsman, vi kunna med godt samvete vänta och se tiden an.

Det är märkvärdigt, huru lätt många synas taga denna fråga, en fråga så vidtutseende och så i samhällets innersta lif ingripande som denna fråga om kvinnans politiska rösträtt dock onekligen är. Det samhälle och den kultur vi hafva äro, sådana de nu äro, ett verk af männen, i alldeles öfvervägande grad ett verk af männen. Vore det då icke en verklig revolution, en revolution större än någon annan, att lägga vården däraf i kvinnornas händer? Jag säger i *kvinnornas* händer, ty med allmän rösträtt både för män och kvinnor skulle de senare, såsom jag redan påpekat, komma att utgöra majoritet inom valmanskåren; och om kvinnorna få rösträtt, är det väl meningen, att de också skola begagna den, ty hvarför skulle de *annars* få den? Man kan säga, att jag står här och argumenterar mot *allmän* rösträtt för kvinnor; men att något sådant här icke är ifrågasatt. Nej, icke i herr Lindhagens yrkande; där talas om möjligheten af det ena eller det andra strecket. Men *allmän* rösträtt är dock rösträttskvinnornas lösen, om också en och annan bland dem tycks anse att man till att börja med kunde åtnöja sig med något slags streck — jag vet nu icke, om det skulle vara ett skatte-streck, eller kanske ett — intelligensstreck? Det synes för öfrigt alldeles gifvet, att om männen skulle få hvad vi kalla allmän rösträtt, det skulle blifva mycket svårt att finna några allmängiltiga och varaktiga grunder för ett nytt politiskt streck, afsedt endast för kvinnor. Jag tror mig därför ha full rätt att utgå från den förutsättningen, att allmän rösträtt är hvad som ytterst åsyftas, och att den också en dag kan komma att genomföras, om vi icke besluta oss för att hellre stämma i bäcken än i ån.

Som jag, herr talman, föredrar att stämma i bäcken, anhåller jag att få yrka bifall till utskottets hemställan och afslag å såväl den i ämnet väckta motionen som de båda reservationerna och herr Lindhagens under debatten framställda förslag.

Herr *Olsson* i Älfvalsåsen instämde häruti.

Friherre Bonde: Herr talman, mina herrar! Då jag genomläste konstitutionsutskottets här förevarande betänkande och — naturligtvis

därvid liksom den förste ärade talaren erkände sig hafva gjort — i främsta rummet fäste mig vid därtill fogade reservationer, fann jag mig märkligt nog mer tilltalad af den reservation, som afgifvits af några ledamöter från Första Kammaren, hvilka med en kortfattad och klar motivering anslutit sig till motionärernas syftemål, hvar-
emot reservanternas från denna kammare afgifvit en tämligen in-
vecklad och i vissa punkter motsägande motivering.

Den förste ärade talaren har redan kritiserat denna motivering, som till och med under diskussionens lopp af motståndarne till förslaget här har upptagits såsom ett argument emot motionen. Överflödigt torde dock vara att vidare uppehålla sig härvid, då en af reservanternas, herr Staaft, redan afstått från densamma och anslutit sig till det af herr Lindhagen här under debatten framställda yrkandet.

Jag vill därför nu först vända mig emot ett af de argument, som här ha blifvit framställda äfven af personer, som säga sig sympatisera med motionens syfte, nämligen att man genom att ansluta sig till densamma möjligen kan komma att undanskjuta den stora rösträttsreform, på hvilken hela landet väntar. Emellertid hafva redan alla, som yrkat bifall till reservationen, med eftertryck framhållit, att denna ifrågasatta utredning icke på något sätt bör få inverka på befordrandet af en verklig, en effektiv rösträttsreform för män; jag tror ej heller, att den behöfver göra det, såvida den icke i sådant syfte tillgripes af personer, hvilkas sträfvan är att undanskjuta alla rösträttsreformer. För min del ser jag ingen våda att redan nu öppet erkänna det berättigade i motionärernas sträfvan, i denna vår önskan att erhålla utredning, om och hur rösträtten må kunna utsträckas äfven till kvinnor.

Den siste ärade talaren har nu här på ett synnerligen vidlyftigt och omständligt sätt uppträdt emot motionens syfte — ja emot allt medgifvande af rösträtt till kvinnor. Jag får bekänna, att jag tycker att mycket af hvad man här yttrade var liksom toner från förgångna tider, från de tider nämligen, då man ännu hyste den allmänna åsikten, att män och kvinnor voro olika släkten och att männen därvid representerade intelligensen, under det att kvinnorna skulle vara den underordnade, ja liksom hållas i ett slags lifegenskap uti hemmet. Det var, säger jag, liksom om man hörde toner från en dylik förgången tid. Den ärade talaren erkände visserligen, att han ville medgifva, att kvinnorna numera gärna skulle kunna få arbeta utom hemmet och på ärligt sätt få lifnära sig själfva och icke bara bero af männens godtycke och godhet. I allt hvad han sade framlyste dock den tanken, hvilket han äfven gaf uttryck i ord, att, efter männen skapat vår kultur, måste det ock tillkomma dem att vårda densamma och icke prisgifva den åt kvinnorna. Jag tror dock, att i vår tid man har kommit ifrån dylika gammalmodiga läror; vi ha börjat inse, att man och kvinna dock äro samma släkte, och att samma gåfvor blifvit nedlagda hos den ena likaväl som hos den andra — ja, att man ofta kan finna kanske större intelligens hos mången kvinna än man kan finna den hos mången man. Detta har nu, tror jag, blifvit allmänt erkändt: männen hafva fått vika från

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

den plats, som de — skulle jag vilja säga — usurperat i samhället såsom skapelsens herrar; de ha fått vika därifrån och äfven inrymma rätt åt kvinnorna att med dem täfla, då det gäller arbete i intellektuellt hänseende.

Vi ha åt kvinnorna inrymt kommunal rösträtt. Hvarför skulle vi då icke åt dem kunna inrymma politisk rösträtt! Hafva väl kvinnorna missbrukat den kommunala rösträtt, som nu tillkommer dem? Jag tror att ingen vill påstå något sådant. Hvarför skulle de då icke kunna erhålla rättighet att deltaga i de politiska valen och sålunda göra sitt inflytande gällande, då det gäller högre syften för landet än blott de kommunala angelägenheterna!

Den siste ärade talaren kom under sina irrfärder ända till Japan och framhöll, att den japanska kvinnan, ehuru ett mönster för kvinnor både i — såsom jag tyckte han sade — kroppsligt och själsligt hänseende, likväl saknade politisk rösträtt och ej heller begärde sådan. Jag får då verkligen säga, att jag icke tror att, när vi tala om parlamentariska förhållanden, vi precis skola kunna jämföra oss med japanerna. Vi må hysa all möjlig respekt för japanerna och deras framsteg under de senare årtiondena, men att taga dem till mönster hvad det politiska lifvet beträffar tror jag föga lämpligt, och helt visst är den politiska rösträtten för männen ganska inskränkt i det ostasiatiska öriket.

Den siste ärade talaren framhöll äfven, att man ingalunda kunde påstå, att något egentligt kraf från kvinnornas sida gifvit sig tillkänna att erhålla politisk rösträtt, utan att hela denna rörelse vore uppkonstruerad, så att säga; det var endast några få tusental, som sammanslutit sig i rösträttsföreningar och arbetade för att få rösträtt, men att det stora flertalet kvinnor ingalunda önskade sådan. Han betecknade äfven denna rörelse såsom öfverklassrörelse bland kvinnorna, isynnerhet i städerna, och förnekade, att den hade någon grund i de djupare lagren.

Det är nog möjligt att ute på landsbygden rösträttsföreningar ej så allmänt förekomma bland kvinnor, och det är tämligen naturligt att så är fallet, då det i allmänhet är ganska svårt att där åstadkomma föreningar och liknande sammanslutningar, men jag tror ändå, att påståendet att krafvet på allmän rösträtt uteslutande är ett öfverklassintresse är gripet ur luften; jag föreställer mig nämligen att — om man nu skall skilja på öfver- och underklass — man äfven kan säga, att också den så kallade underklassen fullt lika mycket sträfvar efter allmän rösträtt.

Märkligt föreföll mig det uttalandet, att vi icke skulle göra några eftergifter i denna sak, förrän vi blefve tvingna därtill, då den dag möjligen kan komma, då kvinnorna tvinga sig till allmän rösträtt. Det är sant, att det nästan ser ut, som om vi i allmänhet ville vänta med reformer, tills vi därtill tvingas, och kanske medgifves ej allmän rösträtt åt männen, förrän de tvinga sig därtill. Men är det lämpligt att vänta till det ögonblick, då en reform framtingas af dem, som anse sig därtill berättigade? Jag tror det ingalunda och anser, att rösträttsarbetet i vårt land gifver oss varnande exempel.

Erkänna vi, att det är berättigadt att kvinnorna erhålla politisk rösträtt, såsom de förut erhållit den kommunala, böra vi icke motsätta oss åtminstone en undersökning, om och i hvilken mån detta skall åstadkommas. Det har anmärkts och kommer kanhända att anmärkas, att det betyder ingenting hvad vi i dag besluta: frågan har fallit genom resultatet af omröstningen i Första Kammaren. Ja, det är gifvet att det bara blir en opinionsyttring, men det blir en opinionsyttring af stor betydelse för hela landet, om Andra Kammaren här visar, att den delar den åsikt, som af ett så stort antal motionärer från denna kammare blifvit framburen i föreliggande motion. Jag tror, att det skulle vara önskvärdt, att Andra Kammaren, som ju påstår sig sträfva efter allmän rösträtt för svenske män, nu äfven ville erkänna, att möjligtvis andra hälften af landets innebyggare — den hälft, som i århundraden varit undertryckt, men som dock hållit sig uppe både i kraft och intelligens — är lika berättigad som den, hvilken förut suttit vid makten att dela denna makt. Därför säger jag, tror jag, att det nu vore Andra Kammaren värdigt att ansluta sig till motionen, på så sätt att kammaren instämde i det yrkande, som under diskussionens lopp framstälts af herr Lindhagen; och till detta anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Med friherre *Bonde* förenade sig herrar *Hörnsten* och *Palme*.

Herr Wavrinsky i Stockholm: Herr talman! Den ärade talaren på norrlandsbänken har med en kraft och en värme, som syns mig värda en bättre sak, förfäktat den uppfattningen, att kvinnan bör hållas utanför all delaktighet i det politiska lifvet.

Han erkände, att det var välgörande, att politiska frågor diskuterades i hemmen, men den politiska agitationen ville han hålla där-utanför. Glömde icke då den ärade talaren, att en sådan politisk agitation redan finnes, då ju far och son eller bröder kunna ha olika politisk uppfattning sinsemellan, och hvar och en strider för denna sin uppfattning. Jag har dock icke funnit, att några menliga följder visat sig däraf. Om också genom kvinnans delaktighet i det politiska lifvet de politiska intressena från hennes sida skulle komma att framhållas mera lifaktigt än hvad som nu sker från oss män, tror jag därmed ingen olycka vore skedd.

Han erkände, den ärade talaren, att kvinnan redan har politiskt inflytande. Ja, det tror jag vi alla erkänna, att hon har politiskt inflytande, men jag vill att hon äfven skall bära ansvar. Jag tror, att då skulle det ensidiga inflytande kvinnan nu har på lagstifningen och statsmaskineriet lika väl som det ensidiga inflytande männen i detta afseende för närvarande utöfva, på ett fördelaktigt sätt utjännas genom de insatser, kvinnan skulle komma att göra.

Ha vi från den erfarenhet, som man hämtat från Australien och Amerika, några afskräckande exempel att anföra? Jag känner icke några sådana.

*Angående
rösträtt för
kvinnor vid
val till Andra
Kammaren.
(Forts.)*

Han sade vidare, om jag icke fattade honom orätt, att, om lagstiftningen skulle komma att handhafvas af män och kvinnor till lika antal, skulle under sådana förhållanden en lagstiftande församling komma att stå lägre, än en lagstiftande församling bestående endast af män. Ja, den må stå för hans räkning, denna uppfattning. Jag har emellertid på lika goda grunder som hans en annan uppfattning.

Han menade, att det skulle vara orättfärdigt att ålägga kvinnan en plikt i detta hänseende. Men vore det en större orättfärdighet än när man ålägger männen en sådan plikt — det kan jag icke förstå.

Frågan om kvinnans deltagande uti det politiska lifvet komme för tidigt, menade han också, ty ännu finnes icke mer än omkring 4,000 medlemmar i de organiserade rösträttsföreningarna.

Men vi begära nu endast en utredning, och en utredning kräfvver tid, och om den kräfvver lika lång tid som utredningen angående männens rösträtt, hinna kvinnorna i sanning att mobilisera ett tillräckligt stort antal för att tagas med i räkningen.

Jag ber därför att på dessa skäl, herr talman, hemställa om bifall till det yrkande, som gjorts af herr Lindhagen.

Öfverläggningen var härmed slutad. Därunder hade yrkats dels bifall till utskottets hemställan, dels ock afslag å berörda hemställan och bifall i stället till det af herr Lindhagen under öfverläggningen framställda yrkandet. Herr talmannen, som nu gaf propositioner å dessa yrkanden, förklarade sig anse det sistnämnda yrkandet vara med öfvervägande ja godkänt; men som votering begärdes, blef nu uppsatt, justerad och anslagen följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammaren, med afslag å konstitutionsutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande n:o 11, bifaller det af herr Lindhagen under öfverläggningen framställda yrkandet, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utföll med 88 ja, men 109 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 5.

Härefter föredrogs och godkändes konstitutionsutskottets utlåtande n:o 12, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af § 71 regeringsformen och § 65 riksdagsordningen.

§ 6.

Statsutskottets häruppå föredragna utlåtande n:o 139, i anledning af väckt motion om beviljande af medel till ersättning åt trupper, som inkallats för förstärkande af Stockholms garnison under en del af maj månad 1905, blef af kammaren godkänt.

§ 7.

Vidare förelåg till afgörande lagutskottets utlåtande n:o 72, i anledning af väckt motion angående revision af konkurslagen m. m.

*Angående
revision af
konkurslagen
m. m.*

På grund af en inom Andra Kammaren af herr *C. J. F. Ljunggren* väckt motion, n:o 53, hemställde utskottet, att Riksdagen, med anledning af förevarande motion, ville i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under ompröfning, *dels* huruvida icke ändringar borde ske i gällande konkursbestämmelser i syfte att insolvent person måtte kunna tidigare än nu kunde ske försättas i konkurs, att s. k. fattigkonkurser måtte undvikas, att konkursutredningen måtte förkortas och att en lämpligare konkursförvaltning måtte äga rum, *dels och* huruvida icke stadganden om s. k. ackordsförhandling utan konkurs borde införlifvas med vår rätt, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen ansåges gifva anledning.

Efter föredragning af utskottets hemställan yttrade

Herr Zetterstrand: Herr talman, mina herrar! Det nu föredragna lagutskottsutlåtandet är utskottets sorgebarn. Förhållandet är det, att utskottet efter en detaljdebatt, som var alltför knapphändig, kom att i en hastig vändning besluta bifall till en skrifvelse i motionens syfte. När sedermera förslag kom till detta utlåtande, var ingen belåten därmed. Ett nytt förslag utarbetades, och ej heller det vann utskottets anslutning. Ingen annan möjlighet fanns emellertid formellt än att besluta sig för en skrifvelse. Därför har förslaget framkommit. Jag trodde, att alla utskottsledamöter reserverat sig. Men jag ser, att det är blott 15 af de 16. Emellertid torde däraf framgå, att inom utskottet meningarna varit fullständigt delade, och att denna fråga på intet sätt är mogen att lösas. Jag kunde icke inom utskottet yrka afslag på dess hemställan. Men jag begagnar mig af min rätt såsom ledamot af kammaren att nu göra det.

Herr Ljunggren: Genom omständigheternas makt blir jag, ehuru motionär i ämnet, tvingad att deltaga i herr Zetterstrands yrkande om afslag, under den förhoppning likväl, att, då frågan i en eller annan form någon gång åter ligger på Riksdagens bord och remitteras till lagutskottet, den icke då skall föranleda, att 15 af

utskottets ledamöter skola anteckna skiljaktig mening mot den s. k. majoriteten.

Sedan öfverläggningen härmed förklarats afslutad samt herr talmannen framställt propositioner i ämnet, afslog kammaren utskottets hemställan och den i ämnet väckta motionen.

§ 8.

Slutligen föredrogs och godkändes lagutskottets memorial n:o 73, i anledning af kamrarnas skiljaktiga beslut angående lagutskottets utlåtande n:o 64 öfver dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning, dels ock tvenne i anledning af samma proposition väckta motioner.

§ 9.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes häruppå kl. 10,55 e. m.

In fidem

Herman Palmgren.